

SYNONYMIA HELSINGIN SLANGISSA

Helsingin slangi eroaa monessa suhteessa kaikista muista puhutun suomen kielen muodoista. Kyseessä ei kuitenkaan ole yhtenäinen kielimuoto, vaan siinä voidaan erottaa useita ajallisia kerrostumia. Selvimmin voidaan tehdä jako vanhaan Stadin slangiin, jota on puhuttu 1800-luvun lopulta 1950-luvulle asti, ja uudempaan Helsingin slangiin, jota on puhuttu 1950-luvulta lähtien. (Helsingin slangin historiasta ja ajallisista kerrostumista Paunonen 1989: 585–594; 2000: 14–17.)

Koska vanha Stadin slangi syntyi Helsingin kaksikielisissä työläiskortteleissa, ruotsin kieli on monella tavoin vaikuttanut sen äännerakenteeseen ja sanastoon. Slangille on myös vanhastaan ollut ominaista suuri äänteellinen variaatio, jonka vaikutuksesta monilla lekseemeillä on ollut useita äännevariantteja. Suuri osa vanhan slangin sanoista on peräisin ruotsin kielestä. Ne on kuitenkin mukautettu slangiin erilaisten slangijohtimien avulla. Koska vanhassa Stadin slangissa on ollut runsaasti rinnakkaisia slangijohtimia, slangiin on yhdestä ja samasta originaalista saatu runsaasti synonyymisia ilmauksia. Myös uudemmalle Helsingin slangille on ollut ominaista synonyymisten ilmausten runsaus. Tarkastelen seuraavassa synonyymisten ilmausten esiintymistä Helsingin slangissa kolmesta näkökulmasta: äänteellisestä, johto-opillisesta ja semanttisesta. Helsingin slangin esimerkit ovat, muutamaa uusinta lukuun ottamatta, peräisin Stadin slangin suursanakirjasta (Paunonen ja Paunonen 2000).

ÄÄNNEVAIHTELUUN PERUSTUVA SYNONYMIA HELSINGIN SLANGISSA

Vanhan Stadin slangin äännerakenteen tunnusomaisimpia piirteitä ovat olleet suomen kielen kannalta »vieraat» äänteet (*b, d, g, f* sekä *š* ja affrikaatta *tš*), sananalkuiset konsonanti-

yhtymät (esim. *bragaa*, *spragaa* 'mennä rikki') ja epäsuomalaiset vokaaliyhdistelmät (esim. *bööna* 'tyttö', *fyrkka* 'raha') (Stadin slangin äännerakenteesta tarkemmin Paunonen 1989: 598–606; 2000: 17–22). Affrikaatta *tš* on ilmeisesti jo varhain koettu slangille erityisen tunnusomaiseksi äänneeksi, koska se on yleistetty sellaisiin tapauksiin, joissa odottaisi pelkkää *s*:ää (esim. *sittaa* ~ *tšittaa* 'istua'). Affrikaatta on kuitenkin jo 1940–1950-luvulta lähtien alkanut väistyä Helsingin slangista; sen on korvannut *ts*. (Tässä kirjoituksessa ei *tš*-tapauksia ole erikseen osoitettu, vaan affrikaattaakin on merkitty *ts*:llä.)

Vanhalle slangille hyvin ominainen piirre on myös suuri lekseemeittäinen äännevariaatio. Soinnilliset konsonantit, varsinkin *b* ja *g*, ovat voineet vaihdella puhujittain ja samallakin puhujalla soinnittomien klusiilien kanssa (esim. *bragaa* ~ *prakaa* 'mennä rikki', *glabbi* ~ *klappi* 'jalka'). Lekseemeittäistä variaatiota on lisännyt edelleen se, että slangissa on esiintynyt myös sananalkuisia kolmen konsonantin yhtymiä. Monesti on ollut kyse tapauksista, joissa *s* on liitetty sanoihin, jotka ovat aiemmin alkaneet *k*-, *p*- tai *t*-alkuisella kahden konsonantin yhtymällä. Usein *s*:lliset ja *s*:ttömät muodot ovat vaihdelleet keskenään, joko puhujittain tai jopa samalla puhujalla (esim. *glabbi* ~ *klabbi* ~ *sklabbi* 'jalka', *bragaa* ~ *brakaa* ~ *pragaa* ~ *prakaa* ~ *spragaa* ~ *sprakaa* 'särkyä, mennä rikki', *graga* ~ *kraga* ~ *kraka* ~ *skraga* ~ *skraka* 'kaulus, solmio'). Aina ei *s*-alkuinen kolmen konsonantin yhtymä palaudu edes alkuperäiseen kahden konsonantin yhtymään, vaan konsonantteja on kasautunut sanan alkuun useassa eri vaiheessa. Näin on tapahtunut esimerkiksi sanassa *strekka* 'ennätys', jonka alkuperäisempiä muotoja slangissa ovat olleet *rekka* ja *trekka* (< ruots. *rekord*).

Eniten äännevaihtelua on Stadin slangissa esiintynyt sanassa *rigi* 'puku'. Sana on periytynyt vanhaan Stadin slangiin joko merimieskielestä tai Tukholman slangista (Gibson 1969; Kotsinas 1996). Kaikkiaan siitä on eri aikoina kirjattu kaksikymmentä erilaista äännevarianttia: *riggi*, *rigi*, *riki*, *brigi*, *briki*, *drigi*, *driki*, *kriki*, *prigi*, *priki*, *trigi*, *triki*, *frigi*, *sbrigi*, *sprigi*, *spriki*, *skrigi*, *skriki*, *strigi* ja *striki* (ks. taulukkoa 1 seuraavalla sivulla). (Tässä ja muissa taulukoissa mainittu käyttöaika tarkoittaa niitä vuosikymmeniä, jolloin kyseinen sana tai variantti on kuulunut 10–20-vuotiaiden poikien ja nuorten miesten, myöhemmin myös tyttöjen ja nuorten naisten, aktiiviseen sanavarastoon. Käyttöaikaa koskevat tiedot perustuvat 1990-luvulle asti laajaan aineistoon. 2000-luvun tiedot ovat aukkoisempia, ja sen vuoksi jokin sana tai variantti saattaa olla yhä käytössä, vaikka siihen viittaava merkintä puuttuisikin 2000-luvun sarakkeesta.)

Kaikki *rigi*-sanan äännevariantit eivät kuitenkaan ole olleet käytössä samaan aikaan. Vanhinta kerrostumaa edustavat äännerakenteeltaan yksinkertaisimmat *rigi*, *riggi* ja *riki* -asut. Jo 1910–1920-luvulla *rigi*-muodon rinnalle on kuitenkin ilmaantunut runsaasti uusia lekseemivariantteja, joissa esiintyy erilaisia sananalkuisia konsonanttiyhtymiä, esimerkiksi *brigi*, *kriki*, *prigi* sekä *skrigi*, *sprigi*, *strigi*. Eri variantit ovat eläneet pitkään rinnan. Pisimpään niistä näyttäisi kuitenkin puolensa pitäneen *prigi*, joka on esiintynyt slangissa viime aikoihin asti. On mahdollista, että myös *sprigi* on ollut yhtä pitkäikäinen; siitä ei kuitenkaan ole osunut sanastajan haaviin viimeaikaisia esiintymiä. Stadin slangin suursanakirjassa kaikki *rigi*-lekseemin äännevariantit, kuten muutkin lekseemeittaiset äännevariantit, on yhdistetty samaan hakusanaan (s.v. *rigi*). Kaarina Karttusen Nykyslangin sanakirjassa (1979) saman sanan äännevariantit on osin käsitelty eri lekseemienä, osin yhdistetty samaan lekseemiin.

▷

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>riggi</i>	x	x	x								
<i>rigi</i>	x	x	x	x	x						
<i>riki</i>	x	x	x	x	x						
<i>brigi</i>		x	x	x	x						
<i>briki</i>		x	x								
<i>krigi</i>		x	x	x							
<i>prigi</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	
<i>driki</i>			x								
<i>driki</i>			x	x	x	x					
<i>frigi</i>			x	x	x	x	x				
<i>priki</i>			x	x	x	x	x				
<i>skrigi</i>			x	x	x	x					
<i>sprigi</i>			x	x	x	x	x	x			
<i>strigi</i>			x	x	x	x					
<i>striki</i>			x	x	x	x	x				
<i>skriki</i>				x	x						
<i>spriki</i>					x	x	x				
<i>trigi</i>					x	x	x				
<i>triki</i>					x	x	x				
<i>sbrigi</i>						x	x				

Taulukko 1. 'Pukua' tarkoittavan *rigi*-sanän äännevariantit Helsingin slangissa.

Todellisuudessa slanginpuhujat näyttävät pitävän saman lekseemin äännevariantteja eri »sanoina». Slanginpuhujat ovat muutenkin tiedostaneet vanhassa Stadin slangissa esiintyneen suuren äännevaihtelun. Vielä nykyisinkin saattavat vanhat syntyperäiset helsinkiläiset kiistellä kiiwaasti siitä, onko »oikein» sanoa *graga* ~ *kraka* vai *skraga* ~ *skraka*, *bragaa* ~ *prakaa* vai *spragaa* ~ *sprakaa*. Missään muussa suomen kielen muodossa ei ole vastaavanlaista äännevariaatiota. Slangissa esiintyneen äännevariaation taustalla on ollut puhujien äidinkieli. Osa slanginpuhujista on ollut yksikielisen suomenkielisiä, osa ruotsinkielisiä, osa kaksikielisiä. Osalle puhujista soinnilliset klusiilit ja sananalkuiset konsonanttiyhtymät ovat olleet vaikeita ääntää; he ovat »suomalaistaneet» slangia. Koska ruotsinkielinen originaali ei aina ole ollut läheskään kaikille slanginpuhujille tuttu, he ovat voineet puolestaan yleistää soinnillisen konsonantin tai sananalkuisen konsonanttiyhtymän sellaisiin tapauksiin, joihin se ei ole alun perin kuulunut.

Vanhan Stadin slangin tunnusomaisia piirteitä on ollut myös vokaalisointusääntöjen rikkoutuminen. Slangissa tämä koskee tapauksia, joissa sanan ensi tavussa on etuvokaali mutta toisessa tavussa takavokaali (esim. *Högga* 'Korkeasaari', *järkku* 'rauta'). Nykyslangissakin esiintyy vielä joitakin epäsuomalaisia vokaaliyhdistelmiä, esimerkiksi *y-a* sanassa *fyrkka*. Kuitenkin monet sellaiset sanat, joista vokaalisointu on vanhastaan puuttunut, ovat saaneet rinnalleen vokaalisointuvariantin (esim. *bögat* – *bögät* 'housut'). Tällaisista vaihtelutapauksista tunnetuin on Sörnäisten nimimuoto *Sörkka*, jonka rinnalla

jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien on alettu yleisesti käyttää myös asua *Sörkkä*. Kahden rinnakkaismuodon olemassaolo on johtanut Helsingissä tuon tuostakin lehtien yleisöosastoissa käytyyn kiistaan siitä, kumpi muoto, *Sörkka* vai *Sörkkä*, on »oikea». Lähtömuotona tässä tapauksessa lienee ruotsinkielisen slangin *Sörckan* (< *Sörnäs*).

JOHTO-OPILLINEN SYNONYMIA HELSINGIN SLANGISSA

Valtaosa vanhan Stadin slangin sanastosta on peräisin ruotsin kielen eri muodoista, ruotsin kirja- ja yleiskielestä, suomenruotsin murteista, Helsingin ruotsinkielisten koululaisten slangista sekä Tukholman koululaisten ja rikollisten slangista (Paunonen 2000: 28–29). Osa vanhan slangin sanastosta voi olla peräisin myös aiemmasta Helsingin työläiskortteleissa puhutusta ruotsinkielisestä slangista, vaikka siitä ei ole juuri tietoja. Suomen ja ruotsin sanarakenne on hyvin erilainen. Tämä koskee erityisesti substantiiveja, joiden osuus Helsingin slangin sanastossa on suurin. Suomessa substantiivit ovat tavallisimmin kaksi- tai kolmitavuisia vokaaliloppuisia sanoja. Ruotsissa sitä vastoin suuri osa substantiiveista on yksitavuisia vokaali- tai konsonanttiloppuisia sanoja. Suomen ja ruotsin sanarakenteen erilaisuus on heijastunut myös vanhaan Stadin slangiin.

Ruotsin kielestä slangiin omaksutut sanat on järjestään mukautettu suomen kielen sanarakenteen mukaisiksi. Mukauttaminen on tapahtunut useiden eri slangijohtimien avulla. Tavallisimpia Helsingin slangin johdinaineita ovat olleet *ari, de, du, ga, ge, gu, is, ja, ji, ju, ka, kka, kku, sa, ska, ski, sku, tsa, tsi* ja *tsu*. Joskus johdinaineena tai sidevokaalina on ollut pelkkä vokaali *a, e, i* tai *u* (osin vokaaliloppuiset muodot voivat tosin palautua alkuperäisiin ruotsinkielisiin murremuotoihinkin). Johtimilla ei Stadin slangissa ole ollut itsenäistä merkitystä, vaan ne ovat toimineet ensisijaisesti sananmuodostuselementteinä. Samalla niistä on tullut myös slangiosoittimia. Samoja johtimia onkin jo vanhastaan käytetty myös suomen kielestä peräisin olevissa slangisanoissa (esim. *järkkari* 'järjestysmies', *kalde, kaltsi, kaltsu* 'kallio', *nitska, nitsku* 'niitty', *rande, rantsi, rantsku, rantsu* 'ranta').

Osa Stadin slangin sanoista perustuu ruotsin kielen yksitavuiseen vokaaliloppuiseen originaaliin, esimerkiksi *blygari, blygga, blygu, blyigga, blyyga, blyygy* 'lyijy' < ruots. *bly*. Valtaosa Stadin slangin substantiiveista palautuu kuitenkin sanoihin, jotka ruotsin kirja- ja yleiskielessä ovat konsonanttiloppuisia, esimerkiksi *bolde, boltsi, boltsu, bolu* 'pallo' < ruots. *boll; botski, botsku, botu* 'vene' < ruots. *båt; breku, bröde, brödu, brögu* 'leipä' < ruots. *bröd; bärgga, bärrika, bärtsi, bärtsika* 'kallio' < ruots. *berg; fode, folkka, folkkis* 'kansa, väenpaljous' < ruots. *folk; kalsa, kalis* 'kylmä' < ruots. *kall; stadi, staidi, staidu* 'kaupunki, Helsinki' < ruots. *stad* 'kaupunki'. Myös useampitavuiset sanat on mukautettu slangiin samojen johtimien avulla, esimerkiksi *fogeli, foglu* 'lintu' < ruots. *fågel; studdari, stuidari, stuidu* 'ylioppilas' < ruots. *student*. Sama periaate on nähtävissä myös yhdyssanoissa, esimerkiksi *flatari, flatsku* 'täi' < ruots. *flatlus* 'satiainen'; *gosari, gosis* 'talonmies' < ruots. *gårdskarlr; brena, brene, breni, brekku* 'viina, alkoholi' < ruots. *brännvin*.

Kuten esimerkit osoittavat, alkuaan yhdestä ruotsinkielisestä sanasta on Stadin slangiin usein saatu monia samaa tarkoittavia samakantaisia rinnakkaisjohdoksia. Poikkeuksetonta tämä ei kuitenkaan ole: esimerkiksi ruotsin *fisk* 'kala' -sanasta on slangiin tullut vain *fisu*.

▷

Silti johto-opillinen synonymia on monta kertaa lähes uskomatonta. Esimerkiksi ruotsin 'kotia' tarkoittavasta sanasta *hem* on slangiin johdettu toistakymmentä ilmausta: *hemma, hima, himada, himatsu, himbe, himee, himis, himitsu, himppa, himppe, himppu, himpsu, himtsa, himtsku, himtso* ja *himtsu*. Ruotsin kielen 'lunta' tarkoittavasta *snö*-sanasta on Helsingin slangiin puolestaan eri aikoina saatu sanat *snöbö, snöde, snödö, snöga, snöge, snögi, snögu, snögä, snögö, snöra, snöre, snöva* ja *snööa*.

Kaikki synonyymiset ilmaukset eivät yleensä ole esiintyneet slangissa kuitenkaan samaan aikaan. Esimerkiksi 'kiveä' tarkoittavasta *sten*-sanasta on slangiin saatu ainakin kolmetoista synonyymista ilmausta (taulukko 2).

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>stenari</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>stenu</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>stebari</i>		x	x	x	x	x	x	x			
<i>stegu</i>		x	x	x							
<i>stena</i>		x	x	x	x	x	x	x			
<i>steba</i>			x	x	x						
<i>stemu</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>stebu</i>					x	x	x	x	x	x	x
<i>stebbe</i>						x					
<i>stedu</i>						x	x	x			
<i>stemari</i>						x	x	x			
<i>stane</i>								x			
<i>steeni</i>								x			

Taulukko 2. Ruotsin *sten*-sanaan palautuvat 'kiveä' tarkoittavat sanat Helsingin slangissa.

'Kiveä' tarkoittavista sanoista pari, *stenari* ja *stenu*, on ollut hyvin pitkäikäisiä: ne ovat olleet käytössä koko Helsingin slangin historian ajan. Niitä voisi pitää eräänlaisina »primaarileksemeinä». Osa ilmauksista on puolestaan ollut hyvinkin lyhytikäisiä; esimerkiksi *stebbe*-sanasta on tietoja vain 1950-luvulta. On vaikea sanoa, perustuvatko varsinkaan kaikki myöhemmät *kivi*-sanan vastineet enää ruotsin kielen *sten*-sanaan vai onko ne johdettu slangiin aiemmin vakiintuneista lekseemeistä. Eniten rinnakkaismuotoja näyttäisi esiintyneen 1950–1970-luvulla. 1900-luvun alkupuolella on ollut käytössä vain muutama 'kiveä' tarkoittava sana (*stenarin* ja *stenu*n lisäksi myös *stebari* ja *stena*), ja samoin 1900-luvun loppupuolella synonyymisten ilmausten määrä on ollut selvästi pienempi kuin 1950–1970-luvulla. Ruotsin *sten*-sanaan palautuvien sanojen lisäksi Helsingin slangissa on ollut useita muita 'kiveä' tarkoittavia sanoja, esimerkiksi *bulderi*, *musari* ja *musu*.

Hyvin samantapaisia havaintoja voidaan tehdä ruotsin *skog*-sanaan palautuvista slangilmauksista. Slangiin on *skog*-sanasta saatu ainakin 23 'metsää' tarkoittavaa synonyymia (taulukko 3).

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>skuge</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>skuiji</i>	x	x	x	x	x	x	x				
<i>skutsi</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>skude</i>		x	x	x	x	x	x	x			
<i>skuija</i>		x	x	x	x	x	x				
<i>skuide</i>			x	x	x						
<i>skutta</i>				x	x	x	x	x	x	x	x
<i>skudde</i>					x						
<i>skugge</i>					x	x					
<i>skuidu</i>					x						
<i>skuju</i>					x	x					
<i>skudju</i>						x					
<i>skugeli</i>						x	x				
<i>skuuge</i>						x	x	x	x	x	x
<i>skuugen</i>						x	x				
<i>skuugeni</i>						x	x				
<i>skuugi</i>						x	x				
<i>skutte</i>						x	x	x			
<i>skoge</i>								x			
<i>schooge</i>								x	x	x	x
<i>skutsa</i>								x	x		
<i>skutse</i>										x	x
<i>skuugeli</i>										x	x

Taulukko 3. Ruotsin *skog*-sanaan palautuvat 'metsää' tarkoittavat sanat Helsingin slangissa.

Niin ikään 'metsää' tarkoittavista sanoista pari, *skuge* ja *skutsi*, on ollut hyvin pitkäikäisiä. Ne ovat kuuluneet Helsingin slangin perussanastoon koko 1900-luvun ajan. *Skutsi* on voitu saada suoraan Helsingin ruotsinkielisestä slangista sanasta *skotsi* (Höckerstedt 2006). Pitkäikäisiä sanoja ovat olleet myös *skude*, *skuija* ja *skutta*. Yleensäkin näyttää siltä, että slangiin 1900-luvun alkupuolella kuuluneet sanat ovat säilyneet slangissa usean vuosikymmenen ajan. Sitä vastoin monet myöhemmin slangiin syntyneet ilmaukset ovat jääneet huomattavan lyhytikäisiksi. Tässäkään tapauksessa ei aina ole helppo päätellä, mitkä uudemmista ilmauksista on johdettu ruotsin *skog*-sanasta, mitkä slangiin jo aiemmin kuuluneista 'metsää' tarkoittaneista sanoista.

Slanginpuhujien kielellinen luovuus on varsinkin 1950–1960-luvuilla ollut suurta, mikä näkyy uusien 'metsää' tarkoittavien synonyymien runsaana määränä. Uudet sanat eivät kuitenkaan yleensä ole jääneet slangiin pysyvästi, vaan lähes kaikki ovat väistyneet jo parin seuraavan vuosikymmenen aikana. Näyttäisi siltä, että Helsingin slangin luonne on ollut erilainen 1900-luvun alku- ja loppupuolella: 1900-luvun alkupuolella synonyymisia johdoksia on ollut vähemmän kuin 1900-luvun jälkipuoliskolla ja slangia on ollut vakiintuneempaa.

▷

SEMANTTINEN SYNONYMIA HELSINGIN SLANGISSA

Helsingin slangi on aina heijastellut käyttäjiensä elämänpiiriä. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa slangisanastoon sisältyi runsaasti erilaisissa virkapuvuissa käytettyjen nappien nimityksiä (esim. *eldsbombari* 'palosotilaan nappi', *flottari* 'merisotilaan nappi', *gardari* 'kaartilaisen nappi', *pollari* 'poliisin nappi', *ryskari* 'venäläisen sinellin tai virkapuvun nappi'). Kun nappipelistä siirryttiin rahalla heitettäviin peleihin, pelinappien nimitykset katosivat nopeasti slangista.

Kullekin ajalle ominaisista muotivirtauksista huolimatta tietyt aihealueet ovat olleet jatkuvasti slanginpuhujille keskeisiä; niihin liittyvä sanasto on kaikkina aikoina ollut runsas. Tällaisia aihepiirejä tai käsitteitä ovat olleet 'tyttö ja/tai nainen', 'poika ja/tai mies', 'tyhmä/ikävä', 'hauska/mukava', 'seksuaalisuus', 'tupakka', 'alkoholi' ja 'humalassa olo', 'huumeet', 'raha', 'poliisi', 'maalainen', 'harmittaminen' sekä 'selkään antaminen' (Paunonen 2000: 32–35). Kaikkiin näihin käsitteisiin kuuluu runsaasti synonyymisia ilmauksia. Ne ovat myös olleet keskeisiä semanttisia attraktiokeskuksia koko Helsingin slangin satavuotisen historian ajan (semanttisista attraktio- ja ekspansiokeskuksista ks. Sperber 1923: 4–10; Ullman 1962: 201–202). Tarkastelen seuraavassa näistä neljään käsitteentään kuuluvia ilmauksia. Puheeksi tulevat 'tyttöä ja/tai naista', 'tupakkaa, savuketta', 'maalaista' ja 'harmittamista' tarkoittavat ilmaukset Helsingin vanhassa ja uudemmassa slangissa.

'TUPAKKAA, SAVUKETTA' TARKOITTAVAT ILMAUKSET HELSINGIN SLANGISSA

Helsingin slangissa on esiintynyt lähes sata sanaa, jotka tarkoittavat 'tupakkaa, savuketta'. Viereisellä sivulla esitetyssä taulukossa 4 on mainittu noin puolet niistä. (Kaikkia taulukossa mainittuja sanoja ei ole käsitelty oheisessa tekstissä, eikä kaikkia tekstissä mainittuja sanoja ole esitetty oheisessa taulukossa. Sanoja taulukkoon valittaessa tavoitteena on ollut esittää monipuolinen valikoima eriaikaisista 'tupakkaa, savuketta' tarkoittaneista slangisanoista.)

Vanhassa Stadin slangissa 'savukkeesta' käytettiin muun muassa sanoja *rööki*, *rögari* ja *rötski*. Näiden sanojen taustalla on ruotsin sana *rök* 'savu'. Stadin slangin *rööki*-sana ja sen johdokset voivat kuitenkin perustua Tukholman slangiin, jossa *rök* on jo vanhastaan tarkoittanut 'tupakkaa, savuketta' (Kotsinas 1996). *Blaade*, *blaadi* ja *blaadu* -sanojen taustalla on puolestaan ruotsin 'lehtitupakkaa' tarkoittava *bladtobak*-sana. Pitkävokaalisten muotojen rinnalla on tavattu myös lyhytvokaaliset *blade*, *bladi* -muodot. Ruotsinkieliseen *rök*-sanaan rinnastuu puolestaan 'tupakkaa, savuketta' tarkoittava *sauhu* (esim. *Stikkaa sauhu!*), samoin kuin sen rinnalla käytetty *savu(t)*, esimerkiksi sanonnassa *pistää savut* 'tarjota tupakka'. Käytön taustalla on murteissakin yleinen ilmaus *vetää sauhut* tai *savut* 'tupakoida' (SMSA). Helsingin työläiskortteleissa käytetystä murteellisesta puhokielestä periytyi puolestaan vanhaan Stadin slangiin *sätkä*. Murteissa *sätkä* tarkoittaa omatekoista paperista käärittyä *paperossia* (SMSA).

Vanhana slangin kannalta poikkeava ilmaus on *ratapölkky*, joka tarkoitti Borgströmin tupakkatehtaan Kaukaasia-merkkistä savuketta. Sanan on kirjannut 1916–1917 ylioppilas J. E. Nyssönen etupäässä »Sörnäisten katupojilta» keräämäänsä sanakokoelmaan (SMSA). Tavallisempi ilmaus Kaukaasia-savukkeesta oli kuitenkin *borkkari*. *Ratapölkky* viitanee savukkeen ulkoisiin ominaisuuksiin. Ilmauksena se on kuitenkin vanhassa slangissa

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>rögari</i>	x	x	x	x	x	x	x				
<i>rööki</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>blaade</i>		x	x	x							
<i>blaadi</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>blaadu</i>		x	x								
<i>ratapölkky</i>		x									
<i>rötski</i>		x	x								
<i>sauhu</i>		x	x	x							
<i>sätkä</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>suitsuke</i>					x	x	x	x	x		
<i>hägäri</i>						x	x	x	x	x	
<i>häkäpötkö</i>						x	x				
<i>kessu</i>						x	x	x	x	x	x
<i>myrkykeppi</i>						x	x				
<i>nikkapötkö</i>						x	x				
<i>nikkatanko</i>						x	x				
<i>nikotiinikäärly</i>						x	x	x	x		
<i>nikotiinisauva</i>						x	x				
<i>röbö</i>						x	x	x	x	x	x
<i>skeba</i>						x	x				
<i>smoke</i>						x	x				
<i>syöpäputki</i>						x	x				
<i>syöpäseiväs</i>						x	x				
<i>syöpätanko</i>						x	x				
<i>syöpätiiviste</i>						x	x				
<i>tseba</i>						x	x				
<i>ärjy(ke)</i>						x	x				
<i>kessuvation</i>							x				
<i>röbaska</i>							x	x			
<i>röbä</i>							x	x	x	x	x
<i>röbötsy</i>							x				
<i>röllö</i>							x	x	x	x	x
<i>kuntopuikko</i>								x	x		
<i>myrkykäärly</i>								x			
<i>myrkkypilli</i>								x	x		
<i>rölli</i>								x	x	x	x
<i>spaddu</i>								x	x	x	x
<i>syöpäkäärly</i>								x	x	x	x
<i>tervalaku</i>								x			
<i>rökö</i>									x		
<i>kesba</i>										x	x
<i>röblä</i>										x	x
<i>rössö</i>										x	x
<i>rösö</i>										x	x
<i>savutikku</i>										x	
<i>syöpärulla</i>										x	
<i>tervatikku</i>										x	x

Taulukko 4. 'Tupakkaa, savuketta' tarkoittavia sanoja Helsingin slangissa.

poikkeuksellinen. Vanhassa slangissa ei yleensä ollut suomenkielisiä metaforailmauksia. Muutenkin vanhan slangin sanat olivat — ainakin suomenkielisille puhujille — pitkälti semanttisesti läpinäkymättömiä. Sanat oli yleensä saatu ruotsista, eivätkä suomalaiset pojat välttämättä tiedostaneet niiden taustalla mahdollisesti olleita merkityksiä.

Vanhan slangin *rööki*, *blaadi* ja *sätkä* -sanat ovat pitäneet puolensa aina 2000-luvun puolelle saakka. Uusia 'tupakkaa, savuketta' tarkoittavia sanoja on kuitenkin syntynyt varsinkin 1950-luvulta lähtien. 1950-luvun muotisanaja oli muun muassa *kessu*, josta muodostettiin myös verbijohdoksia, esimerkiksi *kessuilla*, *kessutella*, *kessuttaa* 'polttaa tupakkaa'. Merkittävin muutos aiempaan verrattuna oli kuitenkin se, että 1950-luvulta alkaen slangiin on tullut runsaasti metaforisia 'tupakkaa, savuketta' tarkoittavia ilmauksia. Ensimmäisiä 'tupakkaa, savuketta' tarkoittavia metaforatapauksia olivat slangisanat *skeba* ja *tseba*, joiden varsinainen merkitys on 'keppi'. Suurin osa slangiin syntyneistä metaforisista ilmauksista perustuu kuitenkin suomen yleiskieleen. Tavallisimmin on kyse metaforisista yhdyssanoista.

1950-luvulla syntyneitä yhdyssanoja ovat muun muassa *häkäpötkö*, *myrkkypeppi*, *nikka-pötkö*, *nikkatanko*, *nikotiinikääryle*, *nikotiinisauva*, *syöpäputki*, *syöpäseiväs*, *syöpätanko* ja *syöpätiiviste*. 1970-luvun uudismuodosteita ovat puolestaan muun muassa *kuntopuikko*, *myrkkikääryle*, *myrkkypilli*, *syöpäkääryle* ja *tervalaku*. Uusimpia innovaatioita ovat *savutikki*, *syöpärulla* ja *tervatikki*. Nimitykset viittaavat toisaalta savukkeen ulkomuotoon, toisaalta tupakan vaarallisuuteen. Yhdyssanojen perusosissa näkyy vahva liioittelu: pientä savuketta on verrattu keppiin, sauvaan, seipäeseen, tankoon sekä tikkuun, puikkoon, pilliin ja putkeen. *Kääryle* ja *rulla* liittyvät paremminkin sikarin valmistukseen, mutta *käärminen* on saanut edustaa myös savukkeen valmistusta. Samoin *pötkö* muistuttaa enemmän sikaria kuin savuketta. Metaforailmausten määriteosat ovat humoristisia tai suorastaan ironisia. Ne perustuvat tupakan ominaisuuksiin: *häkäpötkö*, *nikkatanko* ja *tervatikki* kertovat, että savuke sisältää häkää, nikotiinia ja tervaa. Vielä vahvemmin ironisuus näkyy nimityksissä, jotka kertovat tupakan vaarallisuudesta: esimerkiksi *myrkkypeppi*, *myrkkikääryle* ja *syöpäseiväs* sekä *syöpätiiviste* voisivat olla peräisin tupakanvastaisesta kampanjastakin. Kaikkein selvimmin ironisuus näkyy sanoissa *tervalaku* ja *kuntopuikko*.

Useimmat metaforiset yhdyssanat ovat olleet melko lyhytikäisiä. Monet sanoista ovat esiintyneet slangissa vain pari vuosikymmentä. Niiden malli on kuitenkin säilynyt muuttumattomana vuosikymmenestä toiseen. 1990-luvun *tervatikki* ja *syöpärulla* noudattavat samaa muodostusperiaatetta kuin 1950-luvun *nikotiinikääryle* ja *syöpätanko*. Yhdyssanojen perusosana on joko 'pitkänomaista ohutta esinettä' tarkoittava sana (KEPPI-metafora) tai 'pyöreää tasapaksua (käärityä) esinettä' tarkoittava sana (RULLA-metafora). Määriteosana olevat sanat viittaavat puolestaan usein hengenvaaralliseen aineeseen (*myrkkyy*) tai tupakan sisältämiin ainesosiin (*nikotiini*, *terva*) tai tupakan aiheuttamaan sairauteen (*syöpä*). Kyse on slangille yleisemminkin ominaisesta ilmiöstä: uusia ilmauksia on muodostettu olemassa olevien analogisten mallien perusteella. Voidaankin puhua analogisista semanttisista sarjoista (Malmivaara 2004: 347; analogisista sarjoista myös Onikki-Rantajääskö 2001: 139–170).

Yhdyssana ilmausten rinnalla slangiin on jatkuvasti syntynyt myös uusia johdoksia: *häkäpötköstä* on saatu *hägäri* sekä *kessusta* *kessuvation* ja *kesba*. Vielä tavallisempia ovat olleet eräänlaiset sanamuunnelmat, joiden lähtökohtana on ollut *rööki*. Tällaisia muunnelmia on syntynyt 1950-luvulta lähtien aivan viime aikoihin saakka. Niitä ovat muun

muassa *röbaska, röblä, röbä, röbö, röbötsy, rökö, rölli, röllö, rössi, rössö, röso* ja *röysti*. 1970-luvulta lähtien slanginpuhujien suosikkisanoja on ollut myös *spaddu* 'savuke'. Sana kuului jo 1920–1930-luvun slangiin, mutta silloin se tarkoitti 'tupakan natsaa'.

Vanhemman ja uudemman slangin periaatteellinen ero on selvä tarkasteltaessa 'tupakan, savukkeen' nimityksiä. Vanhassa slangissa ilmauksia on ollut melko vähän, mutta ne ovat olleet pitkäikäisiä. Uudemmalle slangille ovat olleet ominaisia varsinkin metaforiset yhdyssanat, joiden elinkaari slangissa on usein ollut melko lyhyt. Metaforisten ilmausten muodostusperiaate on kuitenkin säilynyt samana, vaikka sanasto onkin vaihtunut. Vanhan slangin sanat ovat perustuneet ensisijaisesti ruotsin kieleen. Uudemman slangin metaforiset yhdyssanat on muodostettu suomen yleiskielen pohjalta. Sävyltään uudemman slangin yhdyssanailmaukset ovat vahvasti humoristisia tai ironisia.

'TYTTÖÄ JA/TAI NAISTA' TARKOITTAVAT ILMAUKSET HELSINGIN SLANGISSA

Helsingin slangin ylivoimaisesti suosituin käsitekenttä on 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavat ilmaukset. *Stadin slangin suursanakirjassa* selitteenä käytetty 'tyttö' viittaa teini-ikäiseen tyttöön tai nuoreen naiseen. Tämä vastaa myös *tyttö*-sanan vanhempaa käyttöä. Useimmat slangisanakirjan avustajat ovat käyttäneet *tyttö*-sanaa juuri tässä merkityksessä. *Tyttö*-sanan merkitys on kuitenkin muuttumassa. Monet, varsinkin nuoremmat helsinkiläiset, käyttävät nykyisin *tyttö*-sanaa vain nuoremmista tytöistä.

'Tyttöä ja/tai naista' tarkoittavia sanoja on kirjattu Helsingin slangista yli kolmesataa. Niitä on myös muutaman kerran erityisesti kysytty, koska 'tyttöä' tai 'naista' tarkoittavista sanoista Helsingin slangissa on tehty kolme pro gradu -tutkielmaa (Leiwo 1967; Lehtilä 1986; Lumme 1994. Leiwon ja Lumpeen gradututkielmat perustuvat heidän itsensä keräämään aineistoon, Lehtilän tutkielma olemassa olleeseen arkistoaineistoon. Kaikki nämä tutkielmat ovat olleet kirjoitukseni kannalta tärkeitä lähteitä, vaikka niihin ei erikseen viitata. Lehtilä on muun muassa esittänyt etymologian huomattavalle osalle tarkastelemistaan ilmauksista.). Taulukoissa 5:1–5:3 on esitetty noin puolet tähän käsitekenttään kuuluvista slangisanoista. Taulukoihin on otettu vain 'tyttöä tai nuorta naista' tai 'naista yleensä' tarkoittavat sanat. Niissä ei sitä vastoin ole sanoja, jotka tarkoittavat ensisijaisesti 'pikkutyttöä', 'vanhaa naista', 'tyttö- tai naisystävää, heilaa' tai 'ilotyttöä'. Esimerkiksi Helsingin slangissa vanhastaan 'vanhaa naista' tarkoittaneet *akka* ja *muija* sekä 'ilotyttöä' tarkoittanut *vosu* esiintyvät taulukoissa, mutta ne on otettu mukaan, koska niiden ensisijaisena merkityksenä on myöhemmin ollut 'tyttö, nainen'. Tällaisten sanojen esiintymisaikakin käsittää oheisissa taulukoissa vain ne vuosikymmenet, jolloin sanojen päämerkityksenä on ollut 'tyttö, nainen'. — Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 5:1 on esitetty joukko sellaisia 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavia sanoja, jotka ovat esiintyneet Helsingin slangissa 1900–1940-luvulta lähtien.

Taulukossa mainitut 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavat sanat ovat olleet käytössä vanhassa Stadin slangissa 1900–1940-luvulla, eivät välttämättä kuitenkaan koko mainittua aikaa. Sanat, joiden kohdalla vuosikymmen (1940-luku) on sulkeissa, ovat tulleet slangiin joko 1940-luvulla tai 1950-luvun alussa; tarkastelen niitä 1950-luvun sanojen yhteydessä. 1900-luvun alkupuolen sanoista monet ovat olleet hyvin pitkäikäisiä. *Bööna, friidu, gimma/kimma, likka/flikka, nahka* ja *sussu* ovat kuuluneet Helsingin slangin keskeiseen sanastoon koko 1900-luvun ajan. *Gimma/kimma*-sana on alkuaan tarkoittanut ennen muuta

▷

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>bööna</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>fenari</i>	x	x	x	x							
<i>fliku</i>	x	x	x	x	x						
<i>flikuski</i>	x	x	x	x	x						
<i>friidu</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>gimma/kimma</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>jedari</i>	x	x	x	x							
<i>likka/flikka</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>jentta</i>	x	x	x	x	x	x					
<i>nahka</i>	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>sussu</i>	x	x	x	x	x	x	x			x	x
<i>viivi</i>	x	x	x	x	x	x	x	x			
<i>flamma</i>		x	x	x	x						
<i>harppu</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>minmi</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>pimu</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>sugga</i>		x	x	x							
<i>tsava</i>		x	x	x							
<i>bönski</i>			x	x	x						
<i>deisi</i>			x	x	x	x	x				
<i>donna</i>			x	x	x	x	x	x	x		
<i>duffa</i>			x	x	x						
<i>gimuli/kimuli</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>jatsipiikki</i>			x	x							
<i>jenny</i>			x	x	x	x					
<i>joropiikki</i>			x	x	x						
<i>piikki</i>			x	x							
<i>poka</i>			x	x	x	x	x	x			
<i>sisko</i>			x	x	x	x	x	x	x		
<i>skitari</i>			x	x							
<i>skremma</i>			x	x	x	x	x	x	x		
<i>suttura</i>			x	x	x	x	x			x	x
<i>tsigu</i>			x	x	x						
<i>tsiguli</i>			x	x	x						
<i>naaras</i>				x	x	x	x	x	x		
<i>typykkä</i>				x	x	x	x	x	x	x	x
<i>gimmu</i>					x						
<i>peuhu</i>					x	x					
<i>file(e)</i>					(x)	x	x	x			
<i>haba</i>					(x)	x	x			x	x
<i>kone</i>					(x)	x	x	x	x	x	
<i>kotka</i>					(x)	x	x	x			
<i>lehmä</i>					(x)	x	x	x	x	x	x
<i>pulu</i>					(x)	x	x	x	x	x	x
<i>rosa</i>					(x)	x	x				
<i>styyvis</i>					(x)	x					
<i>tipu</i>					(x)	x	x	x	x	x	x

Taulukko 5:1. 'Tyttöä ja/tai naista' tarkoittavia sanoja Helsingin slangissa 1900–1940-luvulta lähtien.

'vanhaa naista' tai 'naista yleensä'; 1940–1950-luvulla se oli kuitenkin tavallisin 'tyttöä, nuorta naista' tarkoittavista sanoista. Pitkäikäisiä sanoja ovat Helsingin slangissa olleet myös *harppu*, *mimmi* ja *pimu*. Johdoksista *gimuli/kimuli* on pitänyt hyvin puolensa. Sitä vastoin monet muut johdokset, esimerkiksi *bönski*, *fliku*, *flikuski* ja *gimmu*, ovat olleet käytössä vain muutaman vuosikymmenen ajan.

Vanhan slangin 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavien sanojen tausta on kirjava. Osa sanoista on saatu ruotsista, tarkemmin ruotsin kirja- ja yleiskielestä tai suomenruotsin murteista, esimerkiksi *duffa* 'tyttö', 'tyttöystävä, heila' < ruots. *duva* 'kyyhkyinen' (RSS); *fenari* 'tyttö, nainen', 'tyttöystävä, heila' < ruots. *fänta* 'tyttö, tyttönen, tyyppi' (RSS); *flamma* 'heila, mielitietty', 'tyttö, nainen' < ruots. *flamma* 'heila' (RSS); *flikka* 'tyttö', 'pikkutyttö' < ruots. *flicka* 'tyttö, neitonen' (RSS; sana voi Helsingin slangissa olla peräisin myös suomen murteista); *sugga* 'tyttö, nainen' < suom.ruots. murt. *sugga* 'okv. för en lastbar kvinna, okv. för en lat och smutsig kvinna' (Wessman 1925–1932), vrt. ruots. sl. *sugga* 'otrevlig kvinna' (Gibson 1969); sanan varsinainen merkitys on 'emakko' (RSS). Todellisuudessa valtaosa ruotsin kirja- ja yleiskielen sanoistakin on periytynyt vanhaan Stadin slangiin niistä ruotsalaismurteista, joita Helsingissä on puhuttu. Osa vanhan Stadin slangin sanoista on peräisin Tukholman koululaisten slangista, esimerkiksi *bööna* 'tyttö, nuori nainen', 'tyttöystävä, heila' < Tk. sl. *böna* 'flicka' (Kotsinas 1996); *donna* 'tyttö, nainen' < Tk. sl. *donna* 'flicka, kvinna' (Kotsinas 1996); *jentta* 'tyttö, neitonen, nuori nainen' < Tk. sl. *jänta* 'flicka' (Kotsinas 1996). Sana *tsava* on saatu mahdollisesti Tukholman slangin kautta romanista; Tukholman slangissa on 'poikaa, miestä' tarkoittava sana *tjavo* (Kotsinas 1996).

Myös suomen murteista on vanhaan slangiin tullut useita 'tyttöä, naista' tarkoittavia sanoja, esimerkiksi *likka* 'tyttö', 'pikkutyttö' < suom. murt. *likka* (*flikka*, *plikka*) 'tyttö, naimaton nuori nainen' (SMSA; ks. myös Nirvi 1952: 61–62, 73–75); *pimu* 'tyttö, nuori nainen' < suom. murt. *pimu* 'sievä ja mukava tyttö' (SMSA); *sussu* 'tyttö, nuori nainen', 'tyttö- tai naisystävä, heila', 'huonomaineinen tai kevytkenkäinen nainen' < suom. murt. *sussu* 'osnygg l. vårdlös qvinna, tossa, sjåpa, slamsa' (Lönnrot 1958 [1874–1880]), 'nuori nainen', 'heila, mielitietty, rakastettu', 'vihkimätön vaimo', 'epäsiveellinen nainen', 'liikainen, siivoton nainen' (SMSA); *suttura* 'tyttö, nuori nainen', 'heila, naisystävä', 'kevytkenkäinen nainen' < suom. murt. *suttura* 'liikainen, epäsiisti, huonosti pukeutunut ihminen' (SMSA). Muutamat 'tyttöä, naista' tarkoittavat sanat palautuvat henkilönnimiin, esimerkiksi *friidu* (mahdollisesti nimestä *Frida*), *jenny*, *viivi* ja *mimmi*. Ensimmäisiä englantilaisperäisiä slangisanoja on *deisi* < amer.engl. sl. *daisy* 'a pretty girl' (Wentworth ja Flexner 1975), vrt. myös engl. naisennimeen *Daisy*.

Monet 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavat vanhan slangin sanat ovat sävyllään neutraaleja (esim. *bööna*, *fliku*, *jentta*), tai niihin liittyy positiivinen lisämerkitys (esim. sanoihin *friidu* ja *viivi*). Usean sanan merkityksenä onkin paitsi 'tyttö, nainen' myös 'tyttöystävä, heila' (esim. sanoilla *bööna*, *duffa*, *fenari*, *flamma*, *sussu*, *suttura*, *tsava*). Joihinkin sanoihin liittyy kuitenkin selvästi halventava lisä- tai päämerkitys. Tällaisia sanoja ovat muun muassa *flikuski* 'tyttö', 'ilotyttö'; *harppu* 'vanha, usein vastenmielisesti ehostettu nainen', 'vastenmielinen, epäsiisti nainen', 'tyttö, nainen (usein halv.)' < ruots. *harpa* halv. naisesta (RSS), Tk. sl. 'hustru, flicka' (Kotsinas 1996), ruots. sl. 'gymnasistflamma' (Bergman 1934); *jedari* 'tyttö, nuori nainen', 'huonomaineinen tyttö, ilotyttö' < Hgin suom. sl. *jentta* 'tyttö, neitonen, nuori nainen'; *nahka* 'tyttö, nainen', 'kokenut nainen', 'huonomaineinen tyttö, ilotyttö' < suom. murt. *nahka* halv. tytöstä tai naisesta, pilkatun ei-pidetystä tytöstä,

▷

huonosta naisesta (SMSA); *peuhu* 'tyttö, nainen', 'kevytkenkäinen nainen' (esim. *solttujen peuhu*); *skremma* 'tyttö, nainen', 'vanha nainen, akka', 'kevytkenkäinen nainen, ilotyttö' < suom.ruots. murt. *skrämma* 'inrättning, hvarmedels man bortskrämmar fåglar eller andra djur från odlade fält' (Vendell 1904–1907).

Vanhassa slangissa on myös joukko sanoja, joiden päämerkitys on 'ilotyttö'. Monia niistä on käytetty myös merkityksessä 'tyttö, nainen', jopa 'tyttöystävä, heila'. 1900-luvun alkupuolella Esplanadin puistossa päivystäneitä naisia kutsuttiin *espisenkeleiksi*, *-linnuiksi* ja *-perhosiksi*. Muita 'ilotyttöä' tarkoittavia sanoja olivat esimerkiksi *blaija* 'ilotyttö', 'tyttö, nainen', 'tyttöystävä, heila' < ven. sl. *блядь* 'prostituoitu, irstas nainen' (Flegon 1979); *bledi* 'ilotyttö', 'tyttö, nainen' < ven. sl. (sana on samaa alkuperää kuin *blaija*); *borsta* 'ilotyttö' (vrt. Hgin suom. sl. *borstaa* 'naida'); *buffa* 'naispuolinen tarjoilija', 'ilotyttö' < Hgin ruots. sl. *buffa* 'servitris', 'allmän kvinna' (Berg 1924); *daša* 'ilotyttö', 'tyttö, nainen' < Hgin ruots. sl. *dašša* 'scortum' (Berg 1924); *fogeli* 'lintu', 'ilotyttö' < ruots. *fågel* 'lintu', *hutsu* 'ilotyttö', 'tyttö, nainen' < suom. murt. *hutsu* 'yleinen nainen, huora' (SMS); *kurva* 'ilotyttö' < ven. sl. *кyрвa* 'prostituoitu' (Flegon 1979); myös suom. murt. *kurva* 'huonomaineinen nainen, huora' (SMSA), suom.ruots. murt. *kurva* 'liderlig kvinna, sköka' (Wessman 1925–1932); *mäkileena* ja *mäkipeura* 'ilotyttö, rappiolle joutunut nainen' < suom. murt. *mäkipeura* 'vihkimätön vaimo', 'huora' (SMSA); *vosu* 'ilotyttö' < suom. murt. *vosu* 'huonomaineinen nainen, huora' (SMSA). Huomiota herättää se, että monet 'ilotyttöä' tarkoittavat sanat (*blaija*, *bledi*, *kurva*) ovat peräisin venäjistä. Työläiskortteleiden pojilla oli tapana viettää aikaa venäläisten sotilaiden kasarmeilla. Monet Stadin slangin venäläisistä lainasanoista ovatkin peräisin venäläisten sotilaiden tai kivimiesten puheista.

Vanhassa Stadin slangissa on vain vähän 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavia metaforisia ilmauksia. Merkitykseltään hyvin positiivinen on ollut 'tyttöä' tai 'tyttöystävää' tarkoittanut *duffa*; sanan varsinainen merkitys ruotsissa on 'kyyhkynen' (s. v. *duva*, RSS). Sinänsä 'kyyhkystä' tarkoittavat sanat ovat useissa kielissä tavallisia hellittelymetaforia (Koski 1992: 24). *Fogeli* 'ilotyttö' sisältää taas päinvastaisen, negatiivisen lisämerkityksen. Selvästi pejoratiivinen on alkuaan 'vanhaa naista' tarkoittanut *skremma*, jonka merkitys suomenruotsin murteissa on ollut 'linnunpelätin'. Samoin varsinaisesti 'emakkoa' tarkoittanut *sugga* on ollut vahvasti affektiivinen (vrt. Koski 1992: 27). Metaforinen ilmaus on myös *skitari*, jonka varsinainen merkitys Stadin slangissa on ollut 'pieni kolmipiikkinen rautakala' (eli *paskapiikki*). Sanaa on 1910–1930-luvulla käytetty myös 'keskenkasvuisesta tytöstä, »naisenalusta», tytöstä tai nuoresta naisesta, jota ei oikein arvosteta'. 1920–1930-luvulla sana on saanut uuden merkityksen. *Skitariksi* on alettu kutsua tansseissa käyvää ja muodinmukaisesti pukeutuvaa tyttöä; sanaan on liittynyt edelleen halventava sävy. Tanssityttöön viittaavan *skitari*-sanan motiivina ovat voineet olla tanssikengät, joissa oli korkeat piikkikorot, mutta sana on voinut saada 'tanssitytön' merkityksen myös *skitari*-sanan aiemmasta metaforisesta käytöstä (»naisenalusta»). Muita 'muodinmukaista tanssityttöä' tarkoittavia sanoja ovat olleet muun muassa *jatsilikka*, *jatsipiikki*, *jatsityttö*, *jorofriidu*, *jorolikka*, *joronahka*, *joropiikki*, *joroskitari*, *jorosussu*, *jorotsigu* ja *piikki*. Ilmeisesti jo 1930-luvun slangiin ovat kuuluneet myös ilmaukset *oksanreikä* ja *panopuu*, jotka ovat tarkoittaneet 'kevytkenkäistä, helposti sukupuolisuhteeseen suostuvaa naista'.

Sotien jälkeen Helsingin slangi muuttui olennaisesti, ja tämä muutos näkyy hyvin myös 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavissa sanoissa. Taulukossa 5:2 on esitetty joukko 1950-luvulla slangiin tulleita sanoja; taulukossa 5:3 on puolestaan mainittu sanoja, jotka ovat ilmaantuneet slangiin 1960-luvulla tai myöhemmin.

Käyttöaika	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>akka</i>					x	x	x	x	x	x
<i>automaatti</i>					x	x				
<i>bambiino</i>					x	x	x			
<i>beebee</i>					x	x				
<i>beibi</i>					x	x	x			
<i>diisseli</i>					x					
<i>elli</i>					x	x	x	x	x	x
<i>eukko</i>					x	x	x	x	x	x
<i>haahka</i>					x	x				
<i>haaska</i>					x	x				
<i>habatsu</i>					x	x				
<i>hanhi</i>					x	x				
<i>hani</i>					x	x	x	x	x	x
<i>herkkuperse</i>					x	x	x			
<i>hora</i>					x	x	x			
<i>horatsu</i>					x	x				
<i>kiertopalkinto</i>					x	x	x	x	x	x
<i>kiltsi/giltsi</i>					x	x	x	x	x	x
<i>kiltsu/giltsu</i>					x	x	x	x	x	x
<i>kimatsu/gimatsu</i>					x	x	x	x	x	
<i>kimtsu</i>					x	x				
<i>kinkku</i>					x	x	x	x	x	
<i>korppu</i>					x	x	x			
<i>lankku</i>					x	x	x	x	x	x
<i>lauta</i>					x	x	x	x	x	x
<i>liha</i>					x	x	x	x		
<i>lollo</i>					x	x	x	x		
<i>lyyli</i>					x	x	x	x		
<i>mimosa</i>					x	x				
<i>mimtsi</i>					x	x	x			
<i>mirkku</i>					x	x	x			
<i>missi</i>					x	x	x			
<i>myssymissi</i>					x	x				
<i>naakka</i>					x	x				
<i>nainen</i>					x	x				
<i>pakkaus</i>					x	x	x			
<i>pimaus</i>					x	x	x			
<i>pimtsikal/pimptsika</i>					x	x				
<i>pimtsu</i>					x	x				
<i>rauta</i>					x	x				
<i>reisi</i>					x	x	x			
<i>roso</i>					x	x				
<i>surinasussu</i>					x	x				
<i>vaimo</i>					x	x	x			
<i>villamyssymissi</i>					x	x				
<i>vyöruusu</i>					x	x				
<i>ämmä</i>					x	x	x	x	x	x

Taulukko 5:2. 'Tyttöä ja/tai naista' tarkoittavia sanoja Helsingin slangissa 1950-luvulta lähtien. ▷

Käyttöaika	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>emo</i>					X	X			
<i>emäntä</i>					X	X	X	X	X
<i>gööli</i>					X	X	X	X	
<i>göötsi</i>					X				
<i>herkku</i>					X				
<i>huora</i>					X	X	X	X	X
<i>hutsu</i>					X	X	X	X	X
<i>jakoavain</i>					X	X			
<i>jakorasia</i>					X	X	X	X	X
<i>kalkkuna</i>					X				
<i>kana</i>					X	X	X	X	X
<i>kimu</i>					X	X			
<i>lumpu</i>					X	X	X	X	X
<i>lutka</i>					X	X	X	X	X
<i>luuska</i>					X			X	
<i>mirri</i>					X	X	X	X	X
<i>misu</i>					X	X	X	X	X
<i>muija</i>					X	X	X	X	X
<i>mummo</i>					X			X	X
<i>namu</i>					X	X			
<i>narttu</i>					X			X	X
<i>nauta</i>					X			X	
<i>neiti</i>					X	X	X	X	X
<i>pajatso</i>					X			X	X
<i>pimahdus</i>					X	X			
<i>pimatsu</i>					X	X	X	X	X
<i>pimutsa</i>					X				
<i>pito</i>					X	X			
<i>portto</i>					X		X	X	
<i>potka</i>					X				
<i>tytti</i>					X	X			
<i>täky</i>					X	X			
<i>bryka</i>						X	X		
<i>gögö</i>						X	X	X	
<i>kölo</i>						X	X		
<i>lyyti</i>						X			
<i>gölsi</i>							X		
<i>horo</i>							X	X	X
<i>jakis</i>							X		
<i>typy</i>							X	X	X
<i>emakko</i>								X	X
<i>kissa</i>								X	X
<i>muidu</i>								X	X
<i>naitsu</i>								X	X
<i>tytsä</i>								X	X
<i>vosu</i>								X	X
<i>pissaliisa, pissis, pissu</i>									X

Taulukko 5:3. 'Tyttöä ja/tai naista' tarkoittavia sanoja Helsingin slangissa 1960-luvulta lähtien.

Erityisen selvästi muutos näkyy metaforisten ilmausten lisääntymisenä. 'Tytön ja/ tai naisen' käsitteentästä on 1940–1950-luvun taitteesta lähtien tullut hyvin voimakas attraktiokeskus, joka on alkanut vetää puoleensa ilmauksia monista muista käsitteentästä. Uudemmassa slangissa on ollut tavallista verrata tyttöjä ja naisia eläimiin, varsinkin lintuihin. Kaikkein eniten 'tytöstä ja/ tai naisesta' on käytetty linnunnimimetäforia. Mahdollisesti jo 1940-luvun slangiin kuuluivat sanat *kotka*, *pulu* ja *tipu*. Uudempia 'tytöstä ja/ tai naisesta' käytettyjä LINTU-metäforia ovat muun muassa *haahka*, *hanhi*, *huuhkaja*, *kalkkuna*, *kana*, *kyyhky* ja *naakka*. Varsinaisia hellittelymetäforia näiden sanojen joukossa ovat vain *kyyhky* ja *pulu*, joista jälkimmäisen Nykysuomen sanakirjakin (NS) tuntee tässä merkityksessä (*Älä ole vihainen, pulu*) (vrt. Koski 1992: 24). Myös *tipu*-sanaan liittyy selvästi positiivinen sävy (*Se oli hyvännäkönen tipu*). Muut LINTU-metäforat ovat sitä vastoin sävyiltään negatiivisia. *Haahka*, *huuhkaja*, *kotka* ja *naakka* ovat tarkoittaneet myös 'vanhaa naista'. *Hanhi* ja *kana* viittaavat puolestaan 'tyhmään, koko ajan äänessä olevaan tyttöön tai naiseen'. Muita ELÄIN-metäforia ovat *lehmä*, *nauta*, *kissa*, *kisu*, *mirri* ja *misu*. *Lehmä* ja *nauta* ovat vahvasti affektiivisia. *Lehmää* on usein käytetty rumasta tai lihavasta naisesta; *nautaan* liittyy taas 'tyhmää' tarkoittava lisämerkitys. *Kissa*, *kisu*, *mirri* ja *misu* ovat puolestaan jossain määrin seksuaalisesti sävyttyneitä. *Mirri* on tarkoittanut aiemmin myös 'vaginaa'; *kissa*, *kisu* ja *misu* viittaavat 'hyvännäköiseen tai sähkökään tyttöön'.

Myös 'naaras- tai naispuolista ihmistä tai eläintä' tarkoittavat sanat ovat voineet siirtyä merkitsemään slangissa 'tyttöä ja/ tai naista' (NAARAS-metäfora). Tähän käsitteentään kuuluvia sanoja ovat *naaras*, *narttu*, *nainen*, *emo*, *emakko* ja *emäntä*. *Naaras* ja *narttu* ovat esiintyneet jo 1930–1940-luvun slangissa; varsinaisesti ne ovat kuitenkin yleistyneet 1960-luvulla. *Narttuun* on liittynyt lisämerkitys 'huonomainen nainen'. *Emo* ja *emäntä* ovat merkitykseltään jokseenkin neutraaleja; *emäntä* voi tarkoittaa myös 'tyttöystävää' ja *emo* 'äitiä'. *Emakko* on sitä vastoin vahvasti affektiivinen. Helsingin slangissa ekspansiivinen käsitteentä on myös 'vanha nainen', johon kuuluvista sanoista monet ovat siirtyneet tarkoittamaan 'tyttöä' tai 'nuorempaa naista' (AKKA-metäfora). Tällaisia sanoja ovat *akka*, *eukko*, *muija*, *mummeli*, *mummo*, *mummu* ja *ämmä*. *Akka*, *eukko*, *muija* ja *ämmä* tarkoittavat myös 'tyttöystävää'. Niiden, samoin kuin *mummelin* ja *mummon*, sävy on selvästi positiivinen. *Muija* on viime vuosikymmenien aikana ollut Helsingin slangissa tavallisin 'tytöstä' käytetty sana. Sana on ollut hyvin yleinen myös Helsingin ruotsinkielisten koululaisten slangissa (Cantell, Lehti-Eklund, Nyholm ja Salokivi 1989: liite 2 s. 1–2). Sukulaisuudennimityksistä ovat puolestaan peräisin *sisko* ja *vaimo*.

Moniin 'tyttöä ja/ tai naista' tarkoittaviin metäforisiin ilmauksiin liittyy vahva seksuaalinen sivumerkitys. Tämä ei ole mitenkään yllättävää, kun muistetaan, että aktiivisimpia slangin käyttäjiä ovat olleet murrosikäiset ja hieman vanhemmat pojat. Esimerkiksi koneterminologiasta lainatut sanat (KONE-metäfora) ovat hyvin vahvasti affektiivisia: ne viittaavat ainakin puhujien mielikuvissa seksuaalisesti kiihkeään ja usein kokeneeseen naiseen. Näitä sanoja ovat muun muassa *automaatti*, *diisseli*, *kone*, *masiina*, *pajats* ja *rauta* (esim. *Mirkku oli kova kone.*; *Kato mikä kone, on varmaan kiree!*; *Kova masiina!*). Myös ruotsin slangissa sanalla *maskin* on merkitys 'flicka, kvinna, doning' (Gibson 1969). Affektiivisuus näkyy myös lihasanastosta saaduissa ilmauksissa (LIHA-metäfora), joita ovat esimerkiksi *filee*, *kinkku*, *liha*, *potka* ja *reisi* (esim. *Nyt kundit läimäytetään tosta kinkut!*; *Kato kun makee kinkku!*). Tyttöjen seksuaalinen kokeneisuus on ollut myös jatkuvan keskustelun aiheena. Monet 'tyttöä ja/ tai naista' tarkoittavat ilmaukset viittaavat

▷

nimenomaan seksuaalisesti kokeneeseen tyttöön, esimerkiksi *haba*, *habatsu*, *peuhu* ja *pito*. Myös seksuaalisesti vapaamielisille tytöille on ollut omat nimitykset: *jakoavain*, *jako-rasia* ja *jakis* sekä *kiertopalkinto*. Samoin 'vaginaa' ja sekundaaristi 'tyttöä' tarkoittavasta *pimpsa*-sanasta on saatu 'tyttöä, naista' tarkoittavia johdoksia, esimerkiksi *pimtsika* ja *pimtsu*. Seksuaalisuudesta on myös peräisin 'tyttöä' tarkoittava *kiikku*, joka varsinaisesti tarkoittaa erästä yhdyntäasentoa. Poikkeuksellisen positiivinen lisämerkitys on sanalla *pakkaus*, jota on 1950–1970-luvulla käytetty varsinkin hyvännäköisestä ja viehättävästä työstä (*Kato ku hyvä pakkaus tuolla!*).

Monia aiemmin 'ilotyttöä' tarkoittaneita sanoja on 1950–1960-luvulta lähtien alettu käyttää yleisemminkin 'tytön' ja 'naisen' synonyymeina. Näitä sanoja ovat muun muassa *poka*, *vosu*, *hora*, *horatsu*, *horo*, *huora*, *hutsu*, *lutka* ja *portto* (HUORA-metafora). Vanhemmat slangipuhujat ovat viime aikoina kiinnittäneet huomiota siihen, miten nykynuorison slangi on heidän mukaansa rumentunut. Perusteluna on juuri se, että sellaisia sanoja kuin *vosu* ja *huora* käytetään yleisesti tytöistä ja naisista. *Huora* on nykyisin hyvin tavallinen sana peruskouluikäisten tyttöjenkin keskuudessa, jotka käyttävät sanaa toisistaan. Myös alkuaan 'vanhaa tai elähtänyttä naista' tarkoittaneet sanat *haaska*, *korppu*, *kurttu*, *lumpu* ja *luuska* ovat saaneet merkityksen 'tyttö, nainen' (LUMPPU-metafora).

Slangissa on myös tyttöjen ja naisten ulkonäköön liittyviä metaforia. Pienirintaista tyttöä tai naista on kutsuttu *laudaksi*, *lankuksi* tai *kaksneloseksi* (LAUTA-metafora). Muodokasta tyttöä tai naista on puolestaan nimitetty *beebeeksi* tai *lolloksi*, ranskalaisen elokuvanäyttelijän Brigitte Bardot'n ja italialaisen Gina Lollobrigidan mukaan. Hyvännäköinen tyttö on voinut olla myös *herkku*, *herkkuperse* sekä *namu* tai *namupala* (HERKKU-metafora).

Myös uudemmassa slangissa erisnimiä on käytetty sekundaaristi viittaamaan 'tyttöön' tai 'naiseen'. 1960–1970-luvulla tässä käytössä hyvin tavallisia olivat nimet *elli*, *mirkku*, *lyyli* ja *lyyti*. Englannin tai amerikanenglannin slangiin palautuvat sanat *beibi* ja *hani*, jotka ovat jo lainanantajakielessä tarkoittaneet paitsi 'tyttöä' myös 'tyttöystävää, rakastettua' (Partridge 1984; Wentworth ja Flexner 1975). Englannin *girl*-sanasta on Helsingin slangiin 1950-luvulla saatu sanat *kiltsi/giltsi* ja *kiltsu/giltsu* sekä 1980-luvulla sanat *gögö*, *gölö*, *gölsi* ja *göötsi*. Aiempiin slangisanoihin perustuvia eriaikaisia johdoksia ovat muun muassa *kimatsu*, *kimsa*, *mimtsi*, *pimahdus*, *pimatsu*, *pimtsa* ja *muidu*; *nainen* ja *tyttö* -sanoista on puolestaan saatu *naitsu* ja *tytsä*. 1950–1960-luvulla jengeissä kulkevaa *pärinäpojan* heilaa nimitettiin (*villa*)*myssymissiksi* tai *vyöruusuksi*. Uusin Helsingin slangiin tullut 'tyttöä' tarkoittava sana on *pissis*. Sana on selvästi pejoratiivinen. Se tarkoittaa '(liian pieniä) merkkipaatteita käyttävää ja niillä ylpeilevää tyttöä' (sana rinnastuu 1920–1930-luvun 'tanssityttöä' tarkoittaneeseen *skitari*-sanaan). Sana *pissis* on johdettu muodosta *pissaliisa*; rinnalla on myös muoto *pissu*. Vastaava ilmaus pojista on *kusari* ~ *kusis* ~ *kusikalle*. *Pissis* tuntuisi luontevasti assosioituvan puiston pensaikoissa asioillaan käyvään nuoreen naiseen. Yhteys saattaa kuitenkin olla näennäinen. Semanttiseksi paralleeliksi sopisi paremmin 'tyhmää' tarkoittava sana *kusipää*. Koulutoverit pitävät liian pieniä merkkipaatteita käyttäviä tyttöjä ennen kaikkea tyhminä.

Vanhan ja uudemman slangin välillä on jälleen selvä ero. Vanhan slangin 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavissa ilmauksissa oli hyvin vähän metaforisia ilmauksia, ja nekään (*duffa*, *skremma*, *sugga*) eivät välttämättä olleet semanttisesti läpinäkyviä suomenkielisille slangipuhujille. Sanoista huomattava osa oli myös sävyllään neutraaleja tai jopa positiivisia. Uudemman slangin 'tyttöä ja/tai naista' tarkoittavista sanoista valtaosa sitä vastoin on

metaforisia. Useimmat niistä ovat vahvasti affektiivisia; niihin on liittynyt joko halventava tai seksuaalinen lisämerkitys. Huomattava osa uudemman slangin sanoista (esim. ELÄIN-, LINTU-, KONE-, LIHA-, HERKKU-, LAUTA-, NAARAS-, AKKA-, HUORA- ja LUMPPU-metaforat) on peräisin muutamasta semantisesta ekspansiokeskuksesta. Sekä vanhemmalle että uudemmalle slangille on ominaista se, että alkuaan 'vanhaa naista' tarkoittaneet sanat (esim. *gimma/kimma, akka, muija*) ovat siirtyneet merkitsemään 'tyttöä, nuorta naista'. Sekä vanhemmassa että uudemmassa slangissa on myös runsaasti johdoksia, jotka perustuvat pääosin aiempiin slangisanoihin.

'Tyttöä ja/tai naista' tarkoittavien ilmausten suuri määrä Helsingin slangissa osoittaa, että aihepiiri on ollut slanginpuhujille poikkeuksellisen läheinen mutta samalla myös ongelmallinen. Tähän seikkaan on jo R. E. Nirvi kiinnittänyt huomiota vuonna 1952 (s. 75):

Eräät käsitteet ovat toisinaan tietyille sosiaalisille ryhmille tunnearvoltaan hyvinkin arkoja. Niin on asian laita silloin, kun on kyseessä murros- ja kypsyysikässä olevien poikien ja nuorukaisten suhtautuminen tyttöihin. Nykyaikaisissakin sosiaalisissa ryhmissä havaitsee tämän. Helsinkiläiskoulupojat ja muutkaan poikapiirit eivät viljele keskuudessaan hyvin tuntemaansa yleiskielen *tyttö*-ilmausta, vaan jotakin slangin sanaa. Edellinen on liian pateettinen poikajoukossa käytettäväksi; tytöistä on puhuttava välinpitämättömästi, jopa halveksivasti (*likka, friidu, gimma, mimmi* jne.), ettei vain ilmaistaisi mitään mielenkiintoa, saati hellyyttä toista sukupuolta kohtaan.

Nirvin mielikuva helsinkiläisten poikaporukoiden slangista on ehkä hivenen liiankin siloinen. Kaikkein affektiivisimmat slangi-ilmaukset eivät liene olleet hänelle tuttuja. Silti hän on osuvasti tiedostanut ne kielipsykologiset asenteet, jotka ovat ohjanneet helsinkiläisiä slanginpuhujia yli sadan vuoden ajan.

'MAALAISTA' TARKOITTAVAT ILMAUKSET HELSINGIN SLANGISSA

Myös 'maalaisen' käsitteentä kuuluu Helsingin slangin attraktiokeskuksiin. Slangissa on esiintynyt yli 150 'maalaista' tarkoitettavaa sanaa. Taulukossa 6:1 (s. 355) on esitetty 'maalaista' tarkoittavia sanoja, jotka ovat tulleet käyttöön 1900–1950-luvulla, ja taulukossa 6:2 (s. 356) sanoja, jotka ovat yleistyneet slangissa 1960-luvulla ja sitä myöhemmin.

Vanhassa slangissa on ollut melko vähän 'maalaista' tarkoittavia ilmauksia, mutta monet niistä ovat olleet pitkäikäisiä, esimerkiksi *janari* sekä *lande* ja *landelainen*. Vanhoja sanoja ovat olleet myös *juippi*, *juntti*, *kollo* ja *jyskä*. *Juntti* sekä *maanjuntti* ovat 1900-luvun alkupuolen slangissa tarkoittaneet vain 'maalaistyttöä'; *juntti*-sanan merkityksenä on lisäksi ollut 'tehtaantyttö, työläisnainen'. *Juntti*-sanan nykyinen merkitys 'maalainen', 'maalaispoika' on peräisin vasta 1960-luvulta; sanalla on uudemmassa slangissa myös merkitys 'tyhmä'. Murteissa *juntti* tarkoittaa muun muassa 'raskasrakenteista tai kömpelöä ihmistä' (SMS). Huomattavan monet 'maalaista' tarkoittavat sanat ovat vanhassa Stadin slangissa merkinneet myös 'tyhmää, typerää'. Esimerkiksi *kollo*-sanan päämerkitys on 1900-luvun alkuvuosien slangissa ollut 'tyhmä'. Maalaisista käytettiinkin aikanaan Helsingissä yleisesti haukkumailmausta *maankollo* – *puupallo!* Ruotsinkieliset koulupojat puolestaan haukkuivat suomalaisia *finnkolloiksi*. Stadin slangin *kollo*-sana on peräisin joko suomen tai suomenruotsin murteista: suom. murt. *kollo* 'tyhmä, yksinkertainen, moukka' (SMS); suom.ruots. murt. *kollog* 'kollrig, bortblandad' (Vendell 1904–1907).

▷

Myös *juippi* on 1900-luvun alkukymmenten slangissa tarkoittanut sekä 'tyhmää poikaa' että 'maalaista' tai 'maalta juuri Helsinkiin muuttanutta poikaa tai miestä'. Sana tunnetaan myös murteissa, jossa sen merkitys on 'epäluotettava, uppiniskainen nuorimies, lurjus, hunsvotti, sälli' (SMS). *Jyskä*-sana on puolestaan tarkoittanut Helsingin slangissa paitsi 'maalaista' myös 'nuorisorikollista'. Murteissa *jyskä* tarkoittaa 'paksua tai tukevaa esinettä tai olentoa' (SMS).

Jo 1920-luvulla slangissa on tavattu sanat *lande*, *landari*, *landelainen*, *landu*, *landuski* ja *lansbönde*. Mahdollisesti hieman uudempia sanoja ovat *landeböbi*, *landebönde* ja *landekundi*. 1940–1950-luvun uudennoksia ovat olleet *bunde*, *bönde*, *böndeläinen*, *böntsäri*, *landebunde*, *landebu(u)gi*, *landepöpö*, *landepaukku* ja *lantapaukku* sekä *olkikuukkel*i. 1960-luvulla ovat *landepaukun* mallin mukaan syntyneet ilmaukset *böndepaukku* ja *böndepaakku*. Osa *lande*-sanan vanhoista johdoksista (esim. *landari*, *landu*, *landuski*) ovat olleet lyhytikäisiä; ne ovat jääneet käytöstä jo ennen sotia. 1920–1930-luvulla käytössä ollut *lanttu* 'maalainen' on voinut assosioitua *lande*-sanaan tai viljelykasviin (KASVI-metafora). Tälläkin sanalla on ollut merkityksenä myös 'tyhmä'. *Land*e ja *bunde* ovat Helsingin slangissa olleet monimerkityksisiä: ne ovat tarkoittaneet paitsi 'maalaista' myös 'maaseutua'. Helsingin ulkopuoliseen maaseutuun on viitannut 1950-luvun slangisana *bembölebuu*, joka on tarkoittanut paitsi 'maalaista' myös 'tyhmää ihmistä'. *Bembölehän* tarkoittaa ruotsinkielisillä Hölmölään rinnastuvaa takamaata.

Varhaisimpia 'maalaisesta' käytettyjä metaforisia ilmauksia on *lantun* ohella ollut *jäkälä*, jota niin ikään voi pitää KASVI-metaforana. Melko vanhoja 'maalaista' tarkoittavia kuvaannollisia ilmauksia ovat myös *turpeenpuskija* ja *turvenuija*. *Turpeenpuskijan* taustalla on maanviljelijän ammatti (AMMATTI-metafora). *Turvenuija* viittaa taas hänen työvälineeseensä (TYÖVÄLINE-metafora). Uudemmassa slangissa metaforisten ilmausten määrä on moninkertainen vanhaan verrattuna. 1940-luvulla maalaista ryhdyttiin kutsumaan ammattinsa mukaisesti *jyväjemma*riksi tai *jyvänpiilottajaksi*. 1940–1950-luvulta lähtien on syntynyt myös runsaasti uusia 'maalaista' tarkoittavia oikeiden tai keksittyjen työvälineiden nimityksiä (mallina jo aiemmin käytetty *turvenuija*). Oikeita 'maalaisesta' käytettyjä työvälineiden nimityksiä ovat *heinähanko* ja *suokuokka*; mahdollisesti myös 1980-luvun sana *ryynitykki* on viitannut maanviljelijöiden käyttämään leikkuupuimuriin. Suurin osa 'maalaista' tarkoittavista »työvälineistä» on kuitenkin keksittyjä, esimerkiksi *ketoleka*, *ketopuukko*, *ketoviila*, *niittysaha*, *niittyviila*, *nurmikiila*, *nurmikilkutin*, *nurmiwasara*, *olkimoukari*, *pehkuleka*, *ryynipora* ja *timoteitaltta*. »Työvälineissä» on usein määriteosana 'niittyä', 'nurmea' tai 'viljelykasvia' (*olki*, *pehku*, *timotei*) tarkoittava sana, ja perusosana on 'työvälinettä' tarkoittava sana, joko 'pistoväline' (*puukko*, *viila*, *kiila*, *taltta*, *pora*) tai 'lyöntiväline' (*leka*, *wasara*, *moukari*). *Olkimoukari* voisi viitata vanhanaikaiseen riihenpuintiin, jos se on ollut helsinkiläisille sanasepoille tuttu työmuoto.

»Työvälineiden» ohella 'maalaisista' on 1970-luvulta lähtien käytetty maalaisten »asusteisiin» viittaavia nimityksiä (ASUSTE-metafora). Niitä ovat muun muassa seuraavat: *heinähattu*, *heinäkenkä*, *kaurahattu*, *kauralakki*, *lantahousu*, *paskasaapas*, *rehupuntti*, *ruispiipo*, *ryynimyssy*, *savipläägä*, *toukohousu* ja *vehnäto*ssu; *heinäkengästä* on saatu myös käänteinen yhdyssana *kenkäheinä*. Näissä tapauksissa määriteosana oleva sana viittaa usein viljelykasviin (*heinä*, *kaura*, *ruis*, *rehu*), puituun viljaan (*ryyni*) tai karjan jätöksiin (*paska*, *lanta*). Kaikki *ryyni*-alkuiset yhdyssanat eivät kuitenkaan viittaa vaatteisiin tai työvälineisiin (esim. *ryyniporo*, *ryynipussi*). »Asusteista» tarkoittavien yhdyssanojen perus-

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>juntti</i>	x	x					x	x	x	x	x
<i>kollo</i>	x	x	x								
<i>janari</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	
<i>juippi</i>		x	x								
<i>jyskä</i>		x									
<i>lande</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>landelainen</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>turpeenpuskija</i>		x	x			x	x	x			
<i>jäkälä</i>			x	x	x	x	x				
<i>landari</i>			x	x							
<i>landuski</i>			x	x							
<i>lanttu</i>			x	x				x			
<i>turvenuija</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	
<i>landeböbi</i>				x	x						
<i>lantmanni</i>				x	x	x					
<i>bönde</i>					x	x	x	x	x	x	x
<i>hikiäläinen</i>					x	x					
<i>jyvä</i>					x	x	x	x	x		
<i>jyväjemmari</i>					x	x	x	x	x		
<i>landebu(u)gi</i>					x	x	x	x			
<i>lantsu</i>					x	x	x				
<i>turpeinen</i>					x	x					
<i>nurmivasara</i>					(x)	x	x	x	x		
<i>olkikuukeli</i>					(x)	x	x				
<i>bunde</i>						x	x	x			
<i>böndeläinen</i>						x	x	x	x	x	
<i>böntsäri</i>						x	x	x			
<i>jyvis</i>						x	x	x	x		
<i>jyväri</i>						x					
<i>kuokka</i>						x	x				
<i>landebunde</i>						x	x				
<i>landepaukku</i>						x	x	x	x	x	x
<i>landepöpö</i>						x	x	x	x	x	
<i>lantapaukku</i>						x	x	x	x	x	x
<i>lantsari</i>						x	x	x			
<i>maaajussi</i>						x	x	x			
<i>niittyviila</i>						x	x				
<i>nuija</i>						x	x	x	x		
<i>nurmikiila</i>						x	x				
<i>olkimoukari</i>						x	x				
<i>pehku</i>						x	x				
<i>pehkuleka</i>						x	x	x			
<i>sammal</i>						x	x				
<i>savis</i>						x	x				
<i>suokuokka</i>						x	x				
<i>turve</i>						x	x	x			
<i>turvejussi</i>						x					

Taulukko 6:1. 'Maalaista' tarkoittavia sanoja Helsingin slangissa 1900–1950-luvulta lähtien. ▷

Käyttöaika	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>jauho</i>						X	X			
<i>jurtti</i>						X	X			
<i>jänkäjouini</i>						X				
<i>ketopuukko</i>						X				
<i>ketoviila</i>						X				
<i>lappalainen</i>						X				
<i>turpeennussija</i>						X	X			
<i>vakojemmari</i>						X				
<i>böndepaakku</i>							X			
<i>böndepauku</i>							X			
<i>heinähattu</i>							X	X	X	X
<i>heinäkenkä</i>							X	X	X	
<i>juho</i>							X			
<i>junttipussi</i>							X			
<i>jysky</i>							X	X	X	
<i>jöntti</i>							X			
<i>kaurahattu</i>							X	X	X	X
<i>kauralakki</i>							X			
<i>ketoleka</i>							X			
<i>lälliäinen</i>							X			
<i>maamatti</i>							X			
<i>mouhi</i>							X			
<i>mouho</i>							X			
<i>naatti</i>							X			
<i>riihiliibis</i>							X			
<i>ruispipo</i>							X			
<i>ryynimysy</i>							X			
<i>ryynipussi</i>							X			
<i>savisneppari</i>							X			
<i>toukohousu</i>							X	X	X	
<i>vehnätoosu</i>							X			
<i>heinis</i>								X	X	X
<i>heinähanko</i>								X	X	
<i>iivari</i>								X		
<i>junttieinari</i>								X		
<i>jussi</i>								X		
<i>lantahousu</i>								X		
<i>navetan kunkku</i>								X		
<i>paskasaapas</i>								X		
<i>peltoemeli</i>								X		
<i>peltopelle</i>								X		
<i>rehupuntti</i>								X		
<i>ryynipora</i>								X		
<i>ryynitykki</i>								X		
<i>jyskevits</i>									X	
<i>jönni</i>									X	
<i>landenörtti</i>									X	X

Taulukko 6:2. 'Maalaista' tarkoittavia sanoja Helsingin slangissa 1960-luvulta lähtien.

osana on 'vaatekappaletta tai muuta asustetta' tarkoittava sana, joko 'päähine' (*hattu, lakki, pipo, myssy*), 'housut' (*housu, puntti*) tai 'jalkine' (*kenkä, pläägä 'kenkä', saapas, tossu*). Mallina on voinut olla kansarunoudestakin tuttu saamelaiseen assosioituva *heinäkenkä*, mutta ei ole varmaa, ovatko näiden sanojen ensimmäiset sepittäjät tunteneet suomalaista kansarunoutta. Osa 'maalaista' tarkoittavista uudemmissa ilmauksista viittaa puolestaan suoremmin maanviljelijään itseensä tai maanviljelijän ammattiin (AMMATTI-metafora): esimerkiksi *turpeenussija* (mallina vanhempi *turpeenpuskija*), *vakojemmari*, *peltopelle*, *savisneppari* ja *landenörtti*.

Sekä 'ammattia', 'työvälineitä' että 'asustetta' tarkoittavat metaforiset yhdyssanat perustuvat produktiiviseen muodostusmalliin. Ne ovat hyvä esimerkki semanttisista analogisista sarjoista (ks. Malmivaara 2004: 347–350). Paitsi metaforisiksi 'maalaista' tarkoittavat »työvälineiden» nimitykset voisi tulkita myös metonymisiksi (Malmivaara, mp.). Suuri osa yksittäisistä ilmauksista on ollut melko lyhytikäisiä. Analogiset mallit, joiden mukaan ilmaukset on muodostettu, ovat sitä vastoin säilyneet produktiivisina vuosikymmenien ajan. Eriaikaiset kerrostumat kuvastuvat kuitenkin sanastossa: esimerkiksi *ryyni*-alkuiset yhdyssanat ovat tulleet slangiin vasta 1970–1980-luvulla.

Muita 1950–1960-luvulta lähtien 'maalaisesta' käytettyjä nimityksiä ovat olleet muun muassa *jyvä*, *pehku*, *sammal*, *turve*, *naatti* sekä *jauho*, *jurtti* ja *juho*. Näistä *jurtti* tarkoittaa myös 'tyhmää'. *Jyvä*, *naatti*, *pehku* ja *sammal* voidaan tulkita KASVI-metaforiksi, kuten jo 1920-luvulla käyttöön tullut *jäkäläkin*. *Jyväjemmarista* on johdettu *jyväri* ja *juvis*; *heinähatusta* on puolestaan saatu *heinis*. Myös muutamat henkilönnimet ovat leimautuneet maalaisiksi, esimerkiksi *maaajussi*, *turvejussi*, *maamatti*, *junttieinari*, *jänkäjouni*, *peltoeemeli* tai pelkkä *jussi* tai *iivari*. Ruotsinkielistenkin koululaisten slangissa on 1980-luvulla ollut samantapaisia 'maalaista' tarkoittavia nimityksiä, esimerkiksi *maaajussi*, *landejussi*, *lantahaikki*, *jussi* (Cantell, Lehti-Eklund, Nyholm ja Salokivi 1989: liite 2 s. 25–26). Helsinkiläisittäin maalaisiksi koetuista paikannimistä voivat olla peräisin 'maalaista' tarkoittavat ilmaukset *jysky* ja *jyskevits* (Jyväskylä), *lälliäinen* (Läyliäinen) sekä *mouhi* ja *mouho* (Mouhijärvi).

Vanhemmassa slangissa kiintyi huomio siihen, että monet 'maalaista' tarkoittavat sanat merkitsivät myös 'tyhmää'. Sama seikka koskee myös uudempaa slangia. Kiintoisaa oli myös se, että vanhassa slangissa 'maalaistytöstä' ja 'maalaispojasta' oli käytössä eri ilmaukset (*juntti* ja *juippi*). Uudemmalta slangille ovat jälleen tunnusomaisia metaforiset ilmaukset. Niistä vanhimmat viittasivat maanviljelijän ammattiin (*turpeenpuskija*, *jyväjemmari*), uudemmat maanviljelijän »työvälineisiin» (*ketoleka*, *niittyviila*) ja »asusteisiin» (*heinähattu*, *ruispipo*). Erilaisten metaforisten ilmausten keksimisessä helsinkiläiset ovat jälleen kerran osoittaneet ainutlaatuista kielellistä luovuutta. Vaikka jotkin ilmauksista ovat säilyttäneet kaupunkilaisen ylimielisiä tai halventavia, useimmat ovat pikemminkin humoristisia. Ne ovat kuitenkin heijastelleet syntyperäisten helsinkiläisten ja maalaisten vastakohtaisuutta.

'HARMITTAMISTA' TARKOITTAVAT ILMAUKSET HELSINGIN SLANGISSA

Kaikki Helsingin slangin semanttiset attraktiokeskukset eivät liity olioiden tai esineiden nimiin. On myös sellaisia 'tekemistä' tarkoittavia käsitteitä, joihin liittyy runsaasti synonyymisia ilmauksia. Tällainen käsitteistö on muun muassa 'harmittaminen'. Helsingin

▷

slangista on kirjattu toistasataa 'harmittamista' tarkoittavaa ilmausta. Viereisellä sivulla olevassa taulukossa 7 on esitetty näistä noin puolet. Taulukossa verbeistä on esitetty 1. infinitiivin muoto. Niin sanottujen supistumaverbien 1. infinitiivin muoto on Helsingin slangissa yleisesti yksikön 3. persoonan kaltainen. Siksi taulukossa esitetyt supistumaverbien infinitiivimuodot poikkeavat yleiskielisistä.

Monet 'harmittamista' tarkoittavat sanat ovat jo vanhassa slangissa olleet vahvasti affektiivisia. Tällaisia ovat muun muassa verbit *faidaa*, *faiduttaa* ja *fidettä*, joiden kantana ovat 'vaginaa' tarkoittavat sanat *faida* ja *fide*. Mainitut verbit rinnastuvat 'harmittamisen' merkityksessä yhä yleisesti käytettävään verbiin *vituttaa*. Näille verbeille on eri aikoina syntynyt myös kiertoilmauksia, esimerkiksi *hanhettaa*, *hanettaa*, *hatuttaa*, *ketuttaa*, *kututtaa* ja *viluttaa*. Melko pitkäikäisiä verbejä ovat olleet myös esimerkiksi *jurppia* ja *jurnuttaa*. Sitä vastoin 1900-luvun alkupuolen suosikkiverbit *gornaa* ja *jurnaa* ovat väistyneet nopeasti. 1900-luvun alkupuolella jotakuta saattoi myös jokin asia *lempata* tai *lemottaa* (*Tietenki se lemppas, jos metskuu tarttu vaan skituja.*; *Sitä lemotti nii, että miks hän ei enempiä pyytäny* [rahaa housuista].). Osa slangissa tavatuista ilmauksista on tuttuja yleisemminkin puhekielestä, esimerkiksi *keljuttaa*, *kenkuttaa* ja *potuttaa*.

Jo sotia edeltävässä slangissa tavattiin verbit *risoa* ja *siepata* 'harmittamisen' merkityksessä. 1940–1950-luvulla jotakuta saattoi joku ihminen tai jokin asia *repiä*, *riepoa*, *riettoa*, *raapia*, *raastaa* tai *rasittaa* (esim. *Jukra, kun Ekii repii!*; *Voi ku mua raastaa!*). Myöhempiä 'harmittamista' tarkoittavia verbejä ovat muun muassa *kyrpiä* ja sen kiertoilmaus *kyrsiä* sekä *pänniä*, *nyppiä*, *riipiä* ja *rassata*. 1990-luvulla jokin asia saattoi *kypsytää* jotakuta (*Mua alko kypsyttää sen tyyli*). Myös verbiä *syödä* on 2000-luvulla alettu käyttää merkitsemään 'harmittamista', esimerkiksi *Mua syö kun sä oot tommonen kusipää!*. Kyseessä on käännöslaina amerikanenglannin slangista, esimerkiksi *What's eating you?* 'mikä sinua jurppii?' (Rekiaro 2002).

1950-luvulla joku luova slanginpuhuja keksi 'harmittamista' tarkoittavan ilmauksen *ottaa päähän*. Samalla syntyi produktiivinen analogiamalli, jonka mukaan ilmaantui nopeasti uusia samaa tarkoittavia ilmauksia. Hyvin tavallisia olivat konnektiivit, joissa *ottaa*-verbi liittyi 'päättä' tarkoittavaan sanaan, esimerkiksi *ottaa boltsiin*, *ottaa kupoliin*, *ottaa pannuun*, *ottaa pattiin*, *ottaa kaaliin*, *ottaa nuppiin*, *ottaa pollaan*, *ottaa kalloon*, *ottaa tapuliin*. 'Päättä' tarkoittavan sanan sijasta *ottaa*-verbi saattoi liittyä johonkin, mitä on pään sisällä: esimerkiksi *ottaa aivoon*, *ottaa isoonhermoon*, *ottaa skalpin alle*, *ottaa älliin*. *Ottaminen* saattoi kohdistua myös pään osaan, esimerkiksi *ottaa ohimoon*, *ottaa otsaluuhun*, *ottaa takaraivoon*. Kohteena saattoi olla myös muuten päähän liittyvä esine, esimerkiksi *ottaa pipoon*, *ottaa lippaan*, *ottaa hilseeseen*. Pää (pääkallo) on mielletty myös ontoksi esineeksi. Sen mukaisesti *ottaminen* saattoi kohdistua myös onttoon esineeseen, esimerkiksi *ottaa koteloon*, *ottaa onteloon*, *ottaa onttoon*, *ottaa onttoon onteloon*. Myös 'pään' synonyymina käytetty *koppa* (*pääkoppa*) on luonut uusia analogiamahdollisuuksia: *ottaa koppaan*, *ottaa konttiin*, *ottaa vasuun*. Joissakin tapauksissa ilmauksissa on riittänyt pelkkä alkusointu, esimerkiksi *ottaa okuliin*. *Ottaa aivoon* -mallin mukaan on syntynyt myös ilmaus *ottaa arvoon*. Rektiokin on voinut vaihdella: esimerkiksi *ottaa päästä* 'harmittaa'. Konnektiossa on voinut olla myös muita verbejä, esimerkiksi *nappaa niveleen* tai *viiltää sipuliin* 'harmittaa'. Ilmauksesta *ottaa kupoliin* on myös saatu verbi *kupoloida* 'harmittaa'.

Suurin osa *ottaa päähän* -mallin mukaan syntyneistä ilmauksista on ollut melko lyhytikäisiä. Ne osoittavat kuitenkin jälleen sen, miten produktiivinen jokin analoginen

Käyttöaika	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
<i>lempaa</i>	x	x	x	x	x	x					
<i>faijaa</i>		x									
<i>fidettä</i>		x	x	x	x						
<i>gornaa</i>		x									
<i>hanhettaa</i>		x	x	x	x	x					
<i>jurnuttaa</i>		x	x	x	x	x	x				
<i>jurppia</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>kismittää</i>		x	x	x	x	x	x				
<i>korpee</i>		x	x	x	x	x	x	x			
<i>lemottaa</i>		x	x	x	x						
<i>vituttaa</i>		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>faiduttaa</i>			x	x							
<i>hanettaa</i>			x	x							
<i>hatuttaa</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	
<i>keljuttaa</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>potuttaa</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	
<i>risoa</i>			x	x	x	x	x	x	x	x	x
<i>sieppaa</i>			x	x	x	x	x				
<i>repiä</i>					x	x	x				
<i>riepoa</i>					x	x	x	x			
<i>kupoloida</i>						x	x				
<i>kyrpiä</i>						x	x	x	x	x	x
<i>pänniä</i>						x	x	x	x	x	x
<i>raastaa</i>						x	x				
<i>rasittaa</i>						x	x	x	x		
<i>kututtaa</i>							x	x			
<i>nyppiä</i>							x	x	x	x	
<i>ketuttaa</i>								x	x	x	x
<i>kyrsiä</i>								x	x	x	x
<i>rassaa</i>								x	x		
<i>riipiä</i>								x	x		
<i>kypsyttää</i>									x	x	x
<i>syödä</i>											x
<i>ottaa aivoon</i>						x	x	x	x	x	x
<i>ottaa boltsiin</i>						x	x	x			
<i>ottaa koppaan</i>						x	x	x			
<i>ottaa koteloon</i>						x	x	x	x		
<i>ottaa kupoliin</i>						x	x	x			
<i>ottaa ohimoon</i>						x	x	x	x		
<i>ottaa onteloon</i>						x	x				
<i>ottaa pannuun</i>						x	x	x	x	x	
<i>ottaa pattiin</i>						x	x	x			
<i>ottaa päähän</i>						x	x	x	x	x	x
<i>nappaa niveleen</i>						x	x				
<i>ottaa kaaliin</i>							x	x	x		
<i>ottaa nuppiin</i>							x	x	x		
<i>ottaa otsaluuhun</i>							x				

Taulukko 7. 'Harmittamista' tarkoittavia ilmauksia Helsingin slangissa.

malli voi slangissa olla. 'Harmittamista' tarkoittavissa ilmauksissa on nähtävissä myös slangisanastolle yleisemminkin ominainen seikka: monet ilmaukset (*faiduttaa, fidettä, vituttaa*) ovat alkuaan olleet hyvin vahvasti affektiivisiä, mutta niiden affektiivisuus on laimentunut käytössä.

HELSINGIN KAKSI SLANGIA

Eri yhteyksissä on huomio kiintynyt siihen, että Helsingin slangissa voidaan erottaa kaksi erilaista vaihetta: vanhemman ja uudemman slangin aika. Vanhaa Stadin slangia on puhuttu 1800-luvun lopulta 1950-luvulle asti. 1950-luvulta lähtien vanhan slangin on kuitenkin syrjäyttänyt uudempi koululaisslangi, jossa tosin on aineksia vanhemmasta slangista mutta joka monessa mielessä olennaisesti eroaa vanhasta Stadin slangista. Näiden kahden slangin eroavuudet voi tiivistää oheiseen kaavioon (taulukko 8).

Vanha Stadin slangi	Uudempi Helsingin slangi
<ul style="list-style-type: none"> – ruotsalaisvaikutteinen äännerakenne – sanasto pääasiallisesti ruotsista; useista ruotsin kielen muodoista – suuri osa sanastosta semanttisesti läpinäkymätöntä – runsaasti johdoksia; ei muunnelmia – vain vähän metaforisia ilmauksia – ei juuri analogisia mallimuodosteita – sanasto melko neutraalia – suuri osa sanoista melko pitkäikäisiä – sanasto ei ole keskittynyt vain semanttisiin attraktiokeskuksiin – ei vastaa perinteistä kuvaa slangista; suomalais-ruotsalaista sekakieltä 	<ul style="list-style-type: none"> – suomalaisempi äännerakenne – sanasto osittain suomen yleiskielestä – suuri osa sanastosta semanttisesti läpinäkyvää – runsaasti johdoksia ja muunnelmia – runsaasti metaforisia ilmauksia – runsaasti analogisia mallimuodosteita – runsaasti affektiivisiä ilmauksia – suuri osa sanoista melko lyhytikäisiä – suuri osa sanastosta on keskittynyt semanttisiin attraktiokeskuksiin – ominaispiirteiltään tyypillistä slangia; helsinkiläistä nuorisoslangia

Taulukko 8. Helsingin kaksi slangia.

Käsitteellisesti voisi olla selventävää, jos vanhaa Stadin slangia ei pidettäisi lainkaan slangina. Sille on kuitenkin vaikea löytää muutakaan nimeä. Kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että vanha Stadin slangi poikkeaa monessa suhteessa tyypillisestä nuorisoslangista. Sen typologisia ja funktionaalisia sukulaisia olisikin ehkä etsittävä pidgin- ja kreolikielten sekä muiden erilaisten sekakielten joukosta. Funktionsa perusteella vanha Stadin slangia voidaan pitää Helsingin kaksikielisten työläiskortteleiden lingua francana, johon myös venäläisten sotilaiden, kauppiaiden ja kivimiesten kieli oli jättänyt omat jälkensä.

Yhtenä selityksenä ruotsin kielen ylivallalle vanhassa Stadin slangissa voisi olla se, että sen taustalla on ainakin jossain muodossa ollut ruotsinkielisten poikien aiemmin

käyttämä slangi, joka olisi ollut eräänlainen Stadin slangin esimuoto. Tällaisesta ei kuitenkaan ole säilynyt selviä merkkejä. Silti esimerkiksi Tukholman slangin sanat ovat voineet tulla Stadin slangiin vain ruotsinkielisten puhujien välittämänä. Joka tapauksessa vanha Stadin slangi on syntynyt siten, että suomenkieliset pojat ovat omaksuneet valtaosan slangisanastostaan ruotsinkielisten poikien käyttämästä kielestä, oli pa se sitten aiempaa slangia tai vahvasti murreväritteistä puhekieltä.

Sosiaalisesti ruotsin kielen ylivalta vanhassa Stadin slangissa on ymmärrettävissä, vaikka sillä ei olisikaan taustana vanhempaa ruotsinkielistä slangia. Kaksikielisessä Helsingissä ruotsinkieliset pojat ovat olleet kanta-asukkaita maalta tulleiden suomenkielisten muuttajien jälkeläisten silmissä. Ruotsinkielisyys on myös työläiskortteleiden poikaporukoissa liitetty kaupunkilaisuuteen, ja siksi ruotsin kielellä on ollut suomenkieltä suurempi prestiisiasema slanginpuhujienkin joukossa. Suomenkielisten keskuudessa nuorten käyttämä ruotsalaisperäinen slangi on myös eronnut selvästi kotona puhutuista murteista. Se on ollut vanhempien korvissa suorastaan salakieltä. Samalla se on ollut selvä irtiotto vanhempien murteellisesta ja maalaiseksi koetusta taustasta. Slangi on kantanut stadilaista identiteettiä jo kauan ennen kuin koko käsitteestä on kukaan puhunut. Tähän muuttajasukupolven ja heidän lastensa väliseen vastakkaisuuteen on jo Heikki Waris viitannut (1973: 102–103).

Sotien jälkeen slangi muuttui olennaisesti. Muutos näkyy ennen kaikkea uuden slangisanaston semanttisessa läpinäkyvyydessä. Vanhat slangisanat olivat pääosin ruotsalaisperäisiä, eikä niiden semanttinen motivaatio ollut suomenkielisille pojille välttämättä läheskään aina selvä. Uudemmassa Helsingin slangissa suuri osa sanastosta on läpinäkyvän metaforista, ja jokainen slanginpuhujia tiedostaa automaattisesti ilmauksiin sisältyvän kuvaannollisuuden. Tämä merkitsee samalla sitä, että uudemman slangin ilmauksista valtaosa on hyvinkin affektiivisia. Slangi-ilmauksille tyypillistä myös on, että niihin liittyvä affektiivisuus on useimmiten luonteeltaan pejoratiivista. Affektiiviset ilmaukset voivat kuitenkin olla myös humoristisia tai ironisia. Metaforisille slangi-ilmauksille on ominaista myös niiden lyhytikäisyys: vahvakin affektiivisuus kuluu nopeasti käytössä, ja entisten ilmausten tilalle tarvitaan yhä uusia. Toisaalta varsinkin metaforisten yhdyssanojen muodostusmallit saattavat olla pitkäikäisiä. Vaikka sanat vaihtuvat, uudet sanat on muodostettu analogisesti entisten pohjalta. Ilmausten metaforisuus, affektiivisuus ja lyhytikäisyys ovat tyypillisiä slangin ominaispiirteitä. Semantiikan tutkijalle Helsingin slangi on suoranaan metaforisten ilmausten laboratorio.

LÄHTEET

- BERG, RUBEN G:SON 1924: Skolpojks- och studentslang. Andra samlingen. – *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 4 s. 5–49. Stockholm.
- BERGMAN, GÖSTA 1934: *Skolpojkslang*. Stockholm: Bonniers.
- CANTELL, ILSE – LEHTI-EKLUND, HANNA – NYHOLM, LEIF – SALOKIVI, JOUNI 1989: *Helsingfors slang nu. En skolenkät 1988*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. Serie B:12. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- FLETON, A. 1979: *Beyond the Russian dictionary*. Toinen painos. London: Flegon Press.

▷

- GIBSON, HALDO 1969: *Svensk slangordbok*. Stockholm: Läromedelsförlagen – Språkförlaget.
- HÖCKERSTEDT, LEIF 2006: *Helsingforssvenskan — vem är du? Ilmestyty teoksessa Kaisu Juusela ja Katariina Nisula (toim.), Helsinki kieliyhteisönä*.
- KARTTUNEN, KAARINA 1979: *Nykyslangin sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- KOSKI, MAUNO 1992: Erilaisia metaforia. – Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin* s. 13–32. Suomi 162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTSINAS, ULLA-BRITT 1996: *Stockholmslang. Folkligt språk från 80-tal till 80-tal*. Stockholm: Norstedts.
- LEHTILÄ, PIRJO 1986: *'Tyttöä' tai 'naista' sekä 'poikaa' tai 'miestä' tarkoittavat sanat Helsingin slangissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LEIWO, MATTI 1967: *Eräiden sosiaalisten käsitteiden ilmaisemisesta koululaisslangissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LUMME, HELI 1994: *Muijat ovat lautoja ja jätkät homoja. Naisen tai tytön ja miehen tai pojan nimitysten halventavuus helsinkiläisten koululaisten kielessä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LÖNNROT, ELIAS 1958 [1874–1880]: *Suomalais-ruotsalainen sanakirja 1–2*. 3., manulmenetelmällä jäljennetty painos. Helsinki: WSOY.
- MALMIVAARA, TERHI 2004: *Luupää, puupää, puusilmä*. Näkymiä sananmuodostuksen analogisuuteen ja bahuvihihdyssanojen olemukseen. – *Virtittäjä* 108 s. 347–363.
- NIRVI, R. E. 1952: *Synonyymitutkimuksia sukulaisnimistön alalta*. Suomi 106:1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NS = *Nykysuomen sanakirja I–VI*. Kuudes painos. Helsinki: WSOY 1978.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PARTRIDGE, ERIC 1984: *A dictionary of slang and unconventional English 1–2*. Kahdeksas painos. London: Routledge.
- PAUNONEN, HEIKKI 1989: *Från Sörkka till kulturspråk. Iakttagelser om Helsingforsslangen som språklig och sociokulturell företeelse*. – *Historisk Tidskrift för Finland* 74 s. 585–622.
- PAUNONEN, HEIKKI 2000: *Stadin slangi historiallisena, kielellisenä ja sosiaalisena ilmiönä*. – Heikki Paunonen & Marjatta Paunonen, *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja* s. 14–44. Helsinki: WSOY.
- PAUNONEN, HEIKKI – PAUNONEN, MARJATTA 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.
- REKIARO, ILKKA 2002: *Whaddyacallit. Amerikanenglannin slangin ja amerikkalaisuuksien sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- RSS = *Iso ruotsalais-suomalainen sanakirja 1–3*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 358. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1982–1987.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja 1–*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1985–.

- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SPERBER, HANS 1923: *Einführung in die Bedeutungslehre*. Bonn: Schroeder.
- ULLMAN, STEPHEN 1962: *Semantics: An introduction to the science of meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
- WARIS, HEIKKI 1973: *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Toinen, tarkistettu painos. Helsinki: Weilin+Göös.
- VENDELL, HERMAN 1904–1907: *Ordbok över de östsvenska dialekterna I–IV*. Skrifter utgifna av Svenska Litteratursällskapet i Finland LXIV, LXXI, LXXV, LXXIX. Helsingfors: Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets Tryckeri.
- WENTWORTH, HAROLD – FLEXNER, STUART BERG 1975: *Dictionary of American slang*. Toinen painos. New York: Crowell.
- WESSMAN, V. E. V. 1925–1932: *Samling av östsvenska folkmål. Tillägg till H. Vendells ordbok över de östsvenska dialekterna I–II*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CLXXVIII, CCXV. Helsingfors: Mercators Tryckeri Aktiebolag.

SYNONYMY IN HELSINKI SLANG

Synonymic expressions are common in Helsinki slang. The article examines the appearance of such expressions in Helsinki slang from three viewpoints: phonology, derivation and semantics.

Old Helsinki slang has featured a great deal of phonological variation, as a result of which many lexemes have had several phonological variants. The voiced consonants *b* and *g*, in particular, have been exchanged for voiceless counterparts (e.g. *bragaa* ~ *prakaa* [‘mennä rikki’] ‘to break’). Word-initial consonant clusters have also exhibited variation (e.g. *kraga* ~ *kraka* ~ *skraga* ~ *skraka* [‘kaulus, solmio’] ‘collar, tie’). The lexeme *rigi* [‘puku’] ‘suit, attire’ has produced the greatest number of phonological variants, at 20 in all.

Most of the old slang words were derived from Swedish. They were not, however, incorporated into Helsinki slang unchanged but were modified by using various derivational elements to adapt them to the structure of Finnish words. There are altogether over 20 common derivational suffixes used in Helsinki slang. In many cases the same Swedish word has given rise to several slang words each with the same meaning (e.g. *bolde*, *boltsi*, *boltsu*, *bolu* [‘pallo’] ‘ball’ < Swedish *boll*). There are also more than 20 synonyms for ‘forest’ in Helsinki slang, all derived from *skog*, the Swedish word for forest.

▷

Helsinki slang has about ten conceptual fields that have functioned as centres of semantic attraction over the decades. The writer examines words belonging to four of these centres, namely 'tobacco, cigarette', 'girl' and/or 'woman', 'country person, peasant' and 'being annoyed'. Words meaning 'girl' and/or 'woman' comprise the biggest group in Helsinki slang, numbering over 300 in all. There are some 150 words meaning 'country person' or 'peasant', about 100 meaning 'tobacco' or 'cigarette' and also about 100 for 'being annoyed'. Not all these words have been in use at the same time, however.

A distinct difference exists in the composition of the older and newer slang vocabularies, and this is evident in the analysis of the words in the study. A great many of the words in the older slang vocabulary are derived from different forms of Swedish: literary and standard Swedish; dialects of Finno-Swedish; and the Stockholm slang of schoolchildren and criminals. The majority of the newer slang vocabulary, on the other hand, consists of metaphorical expressions based on Finnish. The older slang features rather few metaphorical expressions.

Compared with the older slang words, the metaphorical expressions of the newer slang are often short-lived. For instance, the older words *bööna*, *friidu* and *gimma/kimma*, all meaning 'girl' and/or 'woman', have been in use for about a century, whereas many avian metaphors with the meaning of 'girl' and/or 'woman', such as *haahka* 'eider', *hanhi* 'goose' and *kotka* 'eagle', have had fairly brief lives. In many cases, the metaphorical expressions are based on productive analogical models and form an analogical semantic series. This is particularly clear in the metaphorical compounds for 'tobacco' or 'cigarette' and 'country person' or 'peasant'.

Two different layers can be distinguished in Helsinki slang: older Helsinki slang (known in Finnish as *Stadin slangi*), which was spoken from about the 1880s up to the 1950s, and the newer Helsinki slang, spoken since the 1950s. The older Helsinki slang was a mixture of Finnish and Swedish and constituted the lingua franca of the city's working class districts in which both Finnish and Swedish were spoken. In typological and functional terms it has something in common with pidgin and creole languages and various mixed languages. The newer Helsinki slang is in many ways a typical form of youth slang. ■

Kirjoittajan sähköpostiosoite (e-mail):
heikki.paunonen@helsinki.fi